

**ANALIZA POTREBA ZA IZRADU STUDIJE SOCIJALNOG
STANOVANJA I GLAVNIH POLITIKA STANOVANJA
USMJERENIH NA INTEGRACIJU ROMA I EGIPĆANA U
OPŠTINAMA BERANE, PETNJICA I ROŽAJE**

Sadržaj

1. UVOD.....	5
2. STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR	8
3. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINAMA BERANE, PETNJICA I ROŽAJE.....	11
3.1. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI BERANE	12
3.1.1. Rodna struktura domaćinstava	13
3.1.2. Pravni status	14
3.1.3. Siromaštvo	17
3.1.4. Stanovanje.....	18
3.1.5. Obrazovanje	20
3.1.6. Zdravlje	23
3.1.7. Analiza uslova stanovanja Roma i Egipćana po naseljima u Opštini Berane	24
3.2. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI PETNJICA.....	47
3.3. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI ROŽAJE	48
4. PREPORUKE NA OSNOVU KLJUČNIH NALAZA	50
5. REZIME.....	52
6. ZAKLJUČAK.....	55
7. IZVORI	56

Grafikon 1 Rodna struktura po domaćinstvu RE populacije u Opštini Berane.....	13
Grafikon 2 Struktura članova po domaćinstvu RE populacije u Opštini Berane	14
Grafikon 3 Pravni status ispitanika/ca u opštini Berane.....	16
Grafikon 4 Porodice korisnici prava iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u Opštini Berane ..	17
Grafikon 5 Tip smještaja porodica RE populacije u Opštini Berane.....	18
Grafikon 6 Stanje smještaja porodica RE populacije u Opštini Berane	19
Grafikon 7 Dužina boravka porodica RE populacije u Opštini Berane.....	19
Grafikon 8 Izjašnjenje o izmještanju iz trenutnog naselja u neko drugo naselje	20
Grafikon 9 Pohađanje školskih i predškolskih ustanova djece RE populacije u Opštini Berane	21

Grafikon 10 Starosna struktura djece do 15 godina u Opštini Berane.....	21
Grafikon 11 Broj razreda osnovnog obrazovanja.....	22
Grafikon 12 Odgovori na pitanje da li se djeca služe crnogorskim jezikom.....	23
Grafikon 13 Odgovori na pitanje da li djeca imaju zdravstvenih smetnji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti	23
Grafikon 14 Zemlja porijekla stanovnika RE populacije u naselju Riversajd	25
Grafikon 15, Grafikon 16, Grafikon 17 Porodice korisnici prava iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u naselju Riversajd i Grafikon 18 Prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje u naselju Riversajd.....	26
Grafikon 19 Posjedovanje ličnih dokumenata i Grafikon 20 posjedovanje putne isprave-pasoša ispitanika RE populacije u naselju Riversajd.....	27
Grafikon 21 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak i Grafikon 22 Posjedovanje dozvole za stalni boravak ispitanika RE populacije u naselju Riversajd	28
Grafikon 23 Posjedovanje državljanstva Crne Gore ispitanika RE populacije u naselju Riversajd.....	28
Grafikon 24 Starosna struktura djece do 15 godina u naselju Riversajd	29
Grafikon 25 Posjedovanje putne isprave-pasoša, Grafikon 26 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 27 Posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 28 posjedovanje državljanstva kod djece RE populacije do i sa 15 godina u naselju Riversajd.....	29
Grafikon 29 Broj završenih razreda osnovnog osnovnog obrazovanja kod djece u naselju Riversajd.....	30
Grafikon 30 Odgovori na pitanje da li se djeca služe crnogorskim jezikom u naselju Riversajd	31
Grafikon 31 Izjašnjenje o izmješteniju ispitanika/ca iz naselja Riversajd.....	31
Grafikon 32 Dužina boravka u Crnoj Gori RE populacije u naselju Talum	32
Grafikon 33 Dužina boravka mještana RE populacije u naselju Talum	32
Grafikon 34, Grafikon 35, Grafikon 36 Broj porodica korisnika prava socijalne zaštite u naselju Talum	33
Grafikon 37 Zemlja porijekla ispitanika/ca u naselju Talum.....	34
Grafikon 38 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 39 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 40 posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 41 Posjedovanje državljanstva Crne Gore stanovnika RE populacije u naselju Talum	35
Grafikon 42 Tip smještaja u naselju Tulum	36
Grafikon 43 Stanje smještaja u naselju Tulum.....	37
Grafikon 44 Starosna struktura djece u naselju Talum.....	37
Grafikon 45 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 46 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 47 posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 48 Posjedovanje državljanstva djece do 15 godina u naselju Talum	38
Grafikon 49 Broj razreda koja su završila djeca školskog uzrasta u naselju Talum	39

Grafikon 50 Odgovori na pitanja da li se djeca služe crnogorskim jezikom i Grafikon 51 Odgovori na pitanje da li imaju zdravstvenih problema u obavljanju svakodnevnih aktivnosti u naselju Talum	39
Grafikon 52 Izjašnjenje o izmješteniju ispitanika/ca iz naselja Talum	40
Grafikon 53 Tip smještaja u naselju Ranč.....	41
Grafikon 54 Stanje smještaja u naselju Ranč.....	41
Grafikon 55 Starosna struktura djece u naselju Ranč.....	42
Grafikon 56 Korisnici prava na tuđu njegu i pomoć i Grafikon 57 Korisnici prava na materijalno obezbjeđenje porodice u naselju Rudeš	43
Grafikon 58 Posjedovanje putne isprave- pasoš, Grafikon 59 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 60 Posjedovanje dozvole za stalni boravak, Grafikon 61 Posjedovanje državljanstva Crne Gore RE populacije u naselju Rudeš	43
Grafikon 62 Tip smještaja u naselju Rudeš.....	44
Grafikon 63 Stanje smještaja u naselju Rudeš	45
Grafikon 64 Starosna struktura djece u naselju Rudeš	45
Grafikon 65 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 66 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 67 Posjedovanje dozvole za stalni boravak, Grafikon 68 Posjedovanje državljanstva Crne Gore kod djece do 15 godina starosti u naselju Rudeš.....	46
Grafikon 69 Odgovor na pitanje o pohađanju ustanove za osnovno obrazovanje za djecu RE populacije u naselju Rudeš.....	47
Grafikon 70 Korisnici prava na ličnu invalidninu, Grafikon 71 Korisnici prava na dodatak za njegu i pomoć RE populacije u Opštini Rožaje.....	49
Grafikon 72 Broj članova domaćinstva u Beranama	52

1. UVOD

Romi i Egipćani predstavljaju značajan dio populacije Crne Gore i on se prema procjenama kreće oko 1% od ukupne populacije. Zvanični podaci popisa iz 2023. godine, još uvijek nijesu dostupni. Različiti oblici marginalizacije sa kojima se suočavaju Romi i Egipćani, ogledaju se preko ekonomskih, obrazovnih i kulturoloških oblika. Prepoznato je od strane Savjeta Evrope i Evropske unije da pripadnici romske i egipćanske zajednice se nalaze u najtežem položaju u mnogim zemljama. Zbog navedenog, iste sprovode različite aktivnosti na unapređenju položaja Roma i Egipćana, gdje je primarni akcenat stavljen na sistemsko rješavanje problema romske i egipćanske zajednice, kako na nivou država članica, tako i na nivou zemalja kandidata za članstvo.

Strateški okvir Evropske unije za Rome i Egipćane za period 2021-2030¹ promoviše jednakost i socio-ekonomsku inkluziju romske populacije na nivou Evropske unije. U cilju adresiranja ovih pitanja Evropska komisija (EK), je definisala sedam ciljeva na nivou EU koje je potrebno dostići do 2030. godine. Tri cilja predstavljaju horizontalne ciljeve u oblasti jednakosti, inkluzije i učešća u društvenim tokovima. Četiri preostala cilja su sektorskog karaktera, u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite. Da bi ovi ciljevi bili efektivno implementirani, oni moraju biti praćeni relevantnim indikatorima na osnovu kojih se mjeri postignuti progres u realizaciji ciljeva.

U cilju unapređenja postojećeg stanja i položaja romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, kao i ostvarivanja Ustavom i drugim pravnim aktima garantovanih prava, te borbe protiv svih oblika diskriminacije i segregacije, Vlada Crne Gore je pripremila Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025². Ovom Strategijom definisan je jedan strateški cilj koji glasi: "Poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, kroz izgradnju inkluzivnog i otvorenog društva zasnovanog na borbi i eliminisanju svih oblika diskriminacije, anticiganizma i siromaštva."

Izvještajem evropske komisije za 2023. godinu konstatovano je da su djeca iz romskih i egipćanskih zajednica su u velikoj mjeri uključena u prosjačenje, kao i da su Romi i Egipćani i dalje najugroženiji, a anticiganizam ostaje problem (izvjestaj EK).

Getoizacija, segregacija, povećana socijalna distanca i kao proizvod svega socijalna izolacija nešto je što najviše otežava i slabi socijalne vještine djece iz ove zajednice. Stoga je neophodno predvidjeti modele socijalne aktivacije djece iz Romskih i Egipćanskih porodica i raditi na unapređenju roditeljskih vještina kako bi se smanjio broj djece kojima je nophodan neki od vidova institucionalnog zbrinjavanja.

¹ EU Roma strateški okvir za period 2021-2030,
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813

² Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025

Analizom potreba za uspostavljanje usluga za Romsku i Egipćansku djecu u Crnoj Gori, zaključeno je da djeca romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori žive u uslovima siromaštva i suočavaju se sa svakodnevnim egzistencijalnim problemima. Takvi problemi onemogućavaju djecu da na efektivan način postižu uspjehe tokom svog odrastanja, pa je mali broj rezilijentne djece koja uspiju da samostalno prevaziđu poteškoće i postignu optimalne nivoe razvoja (Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu, decembar 2020. godina). Iako ne postoje zvanične statistike veliki procenat djece u Dječijem domu „Mladost“ Bijela, jesu pripadnici Romske nacionalnosti.

Prepoznaje se potreba za razvojem usluga socijalne i dječije zaštite koje bi pripadnicima ove populacije pružili određeni vid podrške pri prevazilaženju navedenih problema, i to kroz:

- Osnivanje Dневnih centara za djecu romske i egipćanske nacionalnosti kod kojih postoji visok rizik od zanemarivanja, gdje bi dobijali stručnu pomoć i podršku kroz različite oblike specijalizovanih socijalnih servisa. Takvi dnevni centri bi pružali usluge različitih servisa, npr. pomoć djeci pri učenju, izradi domaćih zadataka, savjetodavno-terpijskom radu sa djecom i roditeljima; organizovanje različitih psiho-edukativnih radionica o zdravim načinima života; psiho-edukativne radionice o protektivnom i preventivnom ponašanju;
- Organizovanje servisa podrške za roditelje djece RE populacije radi razvijanja kapaciteta i vještina za roditeljstvo;
- Podrška korisnicima usluge smještaja u Dječijem domu „Mladost“ Bijela a koji su romske nacionalnosti koji napuštaju dom, u vidu upućivanja na uslugu stanovanje uz podršku. (postoje stanovi predviđeni za ovu namjenu)

Kada su u pitanju beskućnici, Crna Gora nema registar ove kategorije korisnika, te se ne može utvrditi tačan broj ovih lica. Centri za socijalni rad i njihove područne jedinice obezbjeđuju ovim licima razne vrste pomoći i podrške i to: materijalnu pomoć (materijalno obezbjeđenje, dodatak za njegu i pomoć, jednokratnu novčanu pomoć), smještaj, topli obrok narodne kuhinje, psiho-socijalnu podršku, upućivanje u medicinsku ustanovu na liječenje, pomoć Crvenog krsta, itd.

S obzirom na to da se radi o posebnoj društvenoj kategoriji koja je suočena s ekstremnim siromaštvom i socijalnom isključenosti, za ovu grupu korisnika od izuzetnog su značaja prava iz sistema socijalne zaštite radi mogućnosti ostvarivanja pomoći i usluga. Za ovu grupu korisnika licencirane su usluga za smještaj u prihvatilištu-skloništu, usluga svratište kao i usluga savjetovana. U cilju ublažavanja socijalne isključenosti i uključivanja u lokalnu zajednicu, potrebno je raditi na uspostavljanju novih usluga za ovu kategoriju korisnika.

Ovim dokumentom analizirali smo samo važeća strateška dokumenta. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova koji je sproveden u periodu od 3. do 30. decembra 2023. godine, još uvijek nijesu dostupni i obrađeni od strane MONSTATa, tako da uporedni podaci sa popisa nijesu mogli biti korišteni u ovoj studiji.

Rješavanje problema inkluzije Roma zahtijeva pristup koji uključuje napore na nivou države, lokalne zajednice, međunarodne zajednice i civilnog sektora. Implementacijom politika koje

promovišu osnaživanje Romskih zajednica može se postići stvarna inkluzija Roma i prevazići dugogodišnje izazove s kojima se suočavaju. U cilju postizanja socijalne inkluzije, predviđeni ciljevi i aktivnosti vezano za unapređenje socijalnog i ekonomskog položaja Roma i Egipćana ogledaju se u sljedećim oblastima: stanovanje, obrazovanje, zdravstvena zaštita, pravni i socijalni status.

Istraživanje koje prezentujemo realizovano je tokom juna 2024 godine. Istraživanje je zasnovano ekstenzivnim upitnikom koji je pripremljen. Intervjui su obavljani metodom lice-u-lice, a u istraživanju je anketirano 136 porodica ili 728 pripadnika RE populacije, na teritoriji opština Berane, Petnjica i Rožaje.

Poseban akcenat dat je na oblast obrazovanja i stanovanja. U istraživanju su razvijena dva upitnika: jedan koji se odnosio na porodice i jedan koji se odnosio na djecu do 15 godina. Kako je anketiranje vršeno metodom lice-u-lice, ispitanici su upoznati sa pravima i obavezama koje proističu iz Zakona o opštem obrazovanju. Upitnik koji se odnosio na socio-ekonomski status sadržao je 15 pitanja sa 28 varijabli. Upitnik za djecu se odnosio na djecu do 15 godina sadržao je 9 pitanja sa 14 varijabli.

Ova analiza je podijeljena na analizu položaja Roma i Egipćana koja se odnosi na opštine Berane, Petnjicu i Rožaje, položaja RE populacije u četiri naselja na teritoriji opštine Berane i položaj djece do 15 godina starosti sa aspekta obrazovanja i prikaza položaja i uslova života po opštinama i naseljima, sagledavajući aspekt stanovanja.

U dijelu koji se odnosi na strateški okvir analizom su obuhvaćena samo važeće strategije, planovi i programi.

U okviru projekta "Inkluzija i ekonomsko osnaživanje na Zapadnom Balkanu" Help u Crnoj Gori odlučio je sprovesti istraživanje s ciljem kreiranja analize potreba Roma i Egipćana.

Na osnovu Ugovora o pružanju usluga referentni broj: P-MNE-SOE-10-23-24-33, zaključenog između Help Montenegro, Bulevar Knjaza Danila Petrovića 13/15, 81000 Podgorica kao naručioca i „Instituta za projekte, analize i studije-IPAS“, Ulica narodnih heroja 15A, 81400 Nikšić, kao isporučioca, zaključenog dana 19.06.2024. godine, a koji se odnosi na predmet “ Analiza potreba za izradu studije socijalnog stanovanja i glavnih politika stanovanja usmjerenih na integraciju Roma i Egipćana u opštinama Berane, Petnjica i Rožaje“.

2. STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR

Jednaka prava pripadnicima manjina u ključnim oblastima života i pravnoj zaštiti tih prava i sloboda obezbjeđuju sljedeća dokumenta:

- Ustav Crne Gore;
- Zakon o manjinskim pravima i slobodama Crne Gore;
- Zakon o zabrani diskriminacije u Crnoj Gori;
- Okvirna konvencija Savjeta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina;
- Evropska konvencija o osnovnim pravima i slobodama;
- Deklaracija UN-a o pravima osoba pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina;
- Rezolucija Generalne skupštine UN o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama.

Crna Gora, kao nezavisna i međunarodno priznata država, članica UN, shodno svojim međunarodno preuzetim obavezama koje proizilaze iz članstva u međunarodnim organizacijama, ratifikacije međunarodnih sporazuma, a posebnom ratifikacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u EU, Ustavom garantuje ljudska prava i slobode, građanska i politička, ekonomska, socijalna i kulturna, kao i prava manjina.³

Zakon o manjinskim pravima i slobodama („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 031/06 od 12.05.2006; br. 051/06 od 04.08.2006; br. 038/07 od 22.06.2007; br. 002/11 od 12.01.2011; br. 008/11 od 04.02.2011; br. 031/17 od 12.05.2017) definiše članom 2 *„Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice, u smislu ovog zakona, su svaka grupa državljana Crne Gore, brojčano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Crnu Goru i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.“*⁴

Članom 2 Zakona o zabrani diskriminacije, („Službeni list Crne Gore“, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017) *„zabranjuje svaki oblik diskriminacije, pravljenje razlike i nejednako postupanje kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju.“*⁵

³ Ustav Crne Gore

⁴ Zakon o manjinskim pravima i slobodama („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 031/06 od 12.05.2006; br. 051/06 od 04.08.2006; br. 038/07 od 22.06.2007; br. 002/11 od 12.01.2011; br. 008/11 od 04.02.2011; br. 031/17 od 12.05.2017)

⁵ Zakon o zabrani diskriminacije, („Službeni list Crne Gore“, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017)

Okvirna konvencija Savjeta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995. godine, je bila osnov za zakon o manjinskim pravima i slobodama.⁶

Evropska konvencija o osnovnim pravima i slobodama pruža zaštitu manjinskim pravima, garantuje poštovanje privatnog i porodičnog života, slobode izražavanja slobodu udruživanja i okupljanja.⁷

Deklaracijom Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina iz 1992. godine, države potpisnice su se obavezale da poštuju i štite nacionalni, etički, kulturni, vjerski identitet manjima kao i da usvoje zakone kako bi postigle ovaj cilj.⁸

Glavni strateški okvir za integraciju Roma u Crnoj Gori je dat u Strategiji socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025. Pored ove, više strategija je od značaja za suštinsku inkluziju.⁹

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine predstavlja implementacioni dokument Agende održivog razvoja 2030 u Crnoj Gori, kao najznačajniji problemi u oblastima sa kojima se suočavaju pripadnici romske populacije, naznačen je nedovoljan nivo integracije u crnogorsko društvo (primarno problemi u oblasti potrebe adekvatnog uređenja pravnog statusa, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja).¹⁰

Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024 se odnosi na sprovođenje kampanja za podizanje svijesti o trgovini ljudima među opštom populacijom, ranjivim grupama, gdje značajnu ulogu zauzimaju Romi i Egipćani.¹¹

Strategija o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period 2021-2025. predviđa aktivnosti koje se odnose na: rješavanje problema sa dokumentacijom, dalje rješavanje stambenih potreba raseljenih lica u skladu sa Regionalnim stambenim programom (RHP), podizanje svijesti i afirmaciji prava na dobrovoljni povratak, obezbjeđenje uslova za ostvarivanje prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i dr. stvaranju uslova za održivu egzistenciju, kroz zaposlenje i samozaposlenje, jačanje saradnje svih subjekata uključenih u proces reintegracije povratnika. Razmjena relevantnih informacija za proces reintegracije povratnika između subjekata uključenih u proces reintegracije, kontinuiranom organizovanju obuka u cilju podizanja administrativnih kapaciteta. Ova Strategija dala je dosta dobre rezultate, posebno kada je pitanje rješavanje stambenih potreba raseljenih lica u skladu sa Regionalnim stambenim programom (RHP).¹²

⁶ Okvirna konvencija za zaštitu prava manjina. Savjet Evrope. Potpisana 01.02.1995, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cf98>

⁷ Evropska konvencija o osnovnim pravima i slobodama

⁸ Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina iz 1992. godine

⁹ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2021-2025

¹⁰ Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine

¹¹ Strategija Crne Gore za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024

¹² Strategija o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period 2021-2025

U pogledu procesa izrade, monitoringa i izvještavanja o sprovođenju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025 u institucionalnom smislu nadležne su sljedeće institucije: Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava (Direkcija za inkluziju Roma i Egipćana); Romski savjet; Zajednica opština Crne Gore; Savjet djeteta; Zaštitnik ljudskih prava i sloboda; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta; Ministarstvo finansija i socijalnog staranje; Uprava za statistiku-MONSTAT; Ministarstvo ekonomskog razvoja; Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava; Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina; Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine; Crveni krst Crne Gore; Ministarstvo javne uprave; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Međunarodne organizacije, Nevladine organizacije.

U Opštini Berane nijesu doneseni dokumenti za period 2022-2024, koji se odnose na socijalnu inkluziju Roma. Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Berane za period 2019-2023.¹³ godine, je istekao. U istom se navodi „Problemi sa kojima se suočavaju romska i egipćanska zajednica u opštini Berane, a koji su identifikovani situacionom analizom, u potpunosti se uklapaju u probleme i prioritete koji postoje na nivou države i koji su prepoznati Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. godine. U cilju postizanja socijalne inkluzije Akcionim planom za Rome i Egipćane u Opštini Berane 2019-2023. se predviđaju mjere koje će unaprijediti socijalni i ekonomski položaj Roma i Egipćana kada je riječ o stambenoj situaciji, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju, pravnom statusu, socijalnoj i porodičnoj zaštiti, učešću u društvenom životu i konačno, kada je riječ o njihovom identitetu kao posebne etničke grupe.”¹⁴

U Opštini Petnjica nijesu doneseni dokumenti koji se odnose na akcione planove za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana, ali lokalna uprava pomaže tj. finansira stanarine i komunalije porodicama RE populacije, koji žive u iznajmljenim stanovima na teritoriji njihove opštine.

U Opštini Rožaje na snazi je Lokalni plan socijalne i dječje zaštite za Opštinu Rožaje za period od 2022. do 2026. godine, gdje su u prioritetne grupe u oblasti socijalne i dječje zaštite svrstani Romi i Egipćani. Lokalni plan socijalne i dječje zaštite za opštinu Rožaje, za period 2022. do 2026. godine je strateški dokument koji se donosi u cilju unapređenja socijalne i dječje zaštite, daljeg razvoja usluga koje podržavaju život korisnika u zajednici i jačanja međuresorne saradnje na lokalnom nivou.¹⁵

¹³ Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Berane, novembar 2019.

¹⁴ Ibid

¹⁵ Lokalni plan socijalne i dječje zaštite za opštinu Rožaje, za period 2022. do 2026. godine

3. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINAMA BERANE, PETNJICA I ROŽAJE

Kada je riječ o stanovanju i uslovima u kojima žive pripadnici/ce romske i egipćanske populacije, opšte je poznato da su u pitanju objekti i naselja koji su često nedostojni za život čovjeka. U pitanju su naselja koja su i teritorijalno izmještena u odnosu na sredine u kojima živi većinsko stanovništvo. Veliki broj romskih i egipćanskih domaćinstava u opštinama Berane, Petnjica i Rožaje živi u nelegalizovanim objektima, kolektivnim centrima, alternativnom smještaju, neuslovnim i nerijetko nehumanim uslovima stanovanja, što stvara mnogobrojne dodatne probleme, jer je za ovakve objekte veoma teško obezbijediti podršku u smislu poboljšanja uslova stanovanja i obezbjeđivanja infrastrukture - struje, kanalizacije, asfalta.

Od početka izbjegličke krize, broj izbjeglica koje su dolazile u u Crnu Goru mijenjao se u odnosu na situaciju u regionu. Nakon izbijanja sukoba na prostoru Kosova, Crna Gora se suočila sa masovnim prlivom interno raseljenih lica, među kojima je najranjivija bila romska i egipćanska zajednica. Tokom 1998. i 1999. godine, formiraju se i prva neformalna naselja poput naselja naročito u Opštini Berane. U oblasti stanovanja najznačajniji rezultati su postignuti kroz realizaciju regionalnog stambenog programa tokom 2019. gdje je završena realizacija podprojekta MNE 4: "Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane" čija je izgradnja počela 2017. godine, a useljenje korisnika je završeno 26.03.2019. godine. Od ukupno 94 stambene jedinice, dvije stambene jedinice su dodijeljene na korišćenje romskoj i egipćanskoj populaciji. Od 2016. godine obezbijeđena je 231 stambena jedinica za romsku i egipćansku populaciju.¹⁶

Interno raseljena lica, koja su pripadnici romske i egipćanske zajednice su posebno ugrožena lica, kako zbog njihove ekonomske situacije, nedostatka obrazovanja i prilika za zapošljavanje, tako i zbog nemogućnosti rješavanja statusa zbog nedostatka ličnih dokumenata. Takođe, zbog veoma specifične situacije u vidu nedostatka dokumenata, Romi i Egipćani imaju ograničen pristup zdravstvu, obrazovanju i zapošljavanju.

U pojedinim naseljima je gotovo nemoguće živjeti. Objekti su izgrađeni od drvenih konstrukcija koji su ispunjeni kartonskim a dijelom limenim oblogama, bez vode i adekvatnog napajanja električnom energijom. Takođe ne postoji putna infrastruktura ni kanalizaciona mreža u naseljima Riversajd, Ranč i Rudeš, koja se nalaze u Opštini Berane.

Istraživanje u Opštinama Berane, Petnjica i Rožaje je sprovedenom tokom mjeseca juna, ciljna grupa su bili Romi i Egipćani i njihove porodice, koji su locirani u naseljima.

U Opštini Berane istraživanje je sprovedeno u naseljima: Ranč, Riversajd, Rudeš i Talum. Anketirano je **134 porodice** ili **736 pripadnika/ca** RE populacije.

U Opštini Petnjica anketirane su **3 porodice** sa ukupno **14 članova/ca** RE populacije.

¹⁶ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025

U Opštini Rožaje anketirano je **7 porodica** sa ukupno **31 članom/com** RE populacije.

Dakle, ovo istraživanje za sve tri opštine obuhvata **144 porodica** ili **781 pripadnika/ca** RE populacije.

3.1. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI BERANE

Opština Berane prostire se na površini od 717 km² sjeveroistočnog dijela Crne Gore. Smještena je u gornjem slivu rijeke Lim. Od juga prema sjeveru ovom rijekom podijeljena je na dva približno jednaka dijela. Na njenoj zapadnoj strani su vrhovi planina Bjelasice, a na jugoistočnoj i istočnoj Mokre planine, Smiljevice i Turjaka. Najviša tačka u opštini je vrh Crna glava koja doseže nadmorsku visinu od 2.139 metara. Zemljište opštine je kotlinsko-planinsko i nalazi se iznad 600 metara nadmorske visine. Reljefno je heterogena. Klima je umjereno kontinentalna sa malim mediteranskim uticajima u kotlinama i dolinama; modifikovano subplaninska u srednjim visinskim zonama i planinska u najvišim predjelima.

Problemi sa kojima se suočavaju romska i egipćanska zajednica u opštini Berane, a koji su identifikovani situacionom analizom, u potpunosti se uklapaju u probleme i prioritete koji postoje na nivou države i koji su prepoznati Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. godine. U cilju postizanja socijalne inkluzije Akcionim planom za Rome i Egipćane u Opštini Berane 2019-2023. se predviđaju mjere koje će unaprijediti socijalni i ekonomski položaj Roma i Egipćana kada je riječ o stambenoj situaciji, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju, pravnom statusu, socijalnoj i porodičnoj zaštiti, učešću u društvenom životu i konačno, kada je riječ o njihovom identitetu kao posebne etničke grupe.¹⁷ Ustavom Crne Gore Romi nijesu prepoznati kao nacionalna manjina već su tretirani kao i ostale manjine. Ustav Crne Gore, kao temeljni dokument za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda u zemlji, garantuje ljudska prava i slobode svim građanima; zabranjuje izazivanje mržnje i sve oblike diskriminacije; daje primat međunarodnim pravnim instrumentima u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.¹⁸ Pored toga, Crna Gora je ratifikovala ključne međunarodne dokumente kojima se štite ljudska prava, uključujući: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), Konvenciju o pravima djeteta (CRC), Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD) i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (CEDAW).

U oblasti stanovanja najznačajniji rezultati su postignuti kroz realizaciju regionalnog stambenog programa tokom 2019. gdje je završena realizacija podprojekta MNE 4: "Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane" čija je izgradnja počela 2017. godine, a useljenje korisnika je završeno 26.03.2019. godine. Od ukupno 94 stambene jedinice, dvije stambene

¹⁷ Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Berane, novembar 2019.

¹⁸ Ustav Crne Gore

jedinice su dodijeljene na korišćenje romskoj i egipćanskoj populaciji. Od 2016. godine obezbijedena je 231 stambena jedinica za romsku i egipćansku populaciju.¹⁹

O položaju Roma i Egipćana razgovor je obavljen i sa predstavnicima lokalne samouprave.

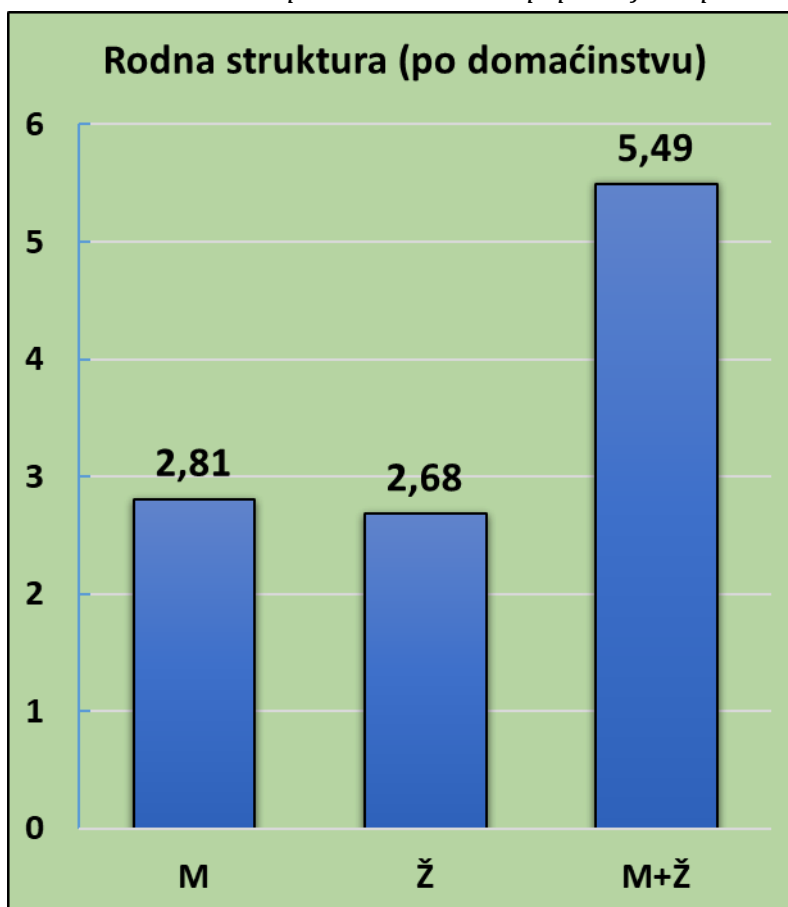
U Opštini Berane istraživanje je sprovedeno u naseljima: Ranč, Riversajd, Rudeš i Talum. Anketirano je 126 (sto dvadeset šest) porodica ili 683 (šest stotina osamdeset tri) pripadnika RE populacije. U naseljima:

- Ranč 3 (tri) porodice sa 14 (četnaest) članova;
- Riversajd 52 (pedeset dvije) porodice, koje broje 275 (dvije stotine sedamdeset pet) članova;
- Rudeš 19 (devetnaest) porodica sa ukupno 88 (osamdesetosam) članova i
- Talum 60 porodice ili 359 pripadnika RE populacije.

3.1.1. Rodna struktura domaćinstava

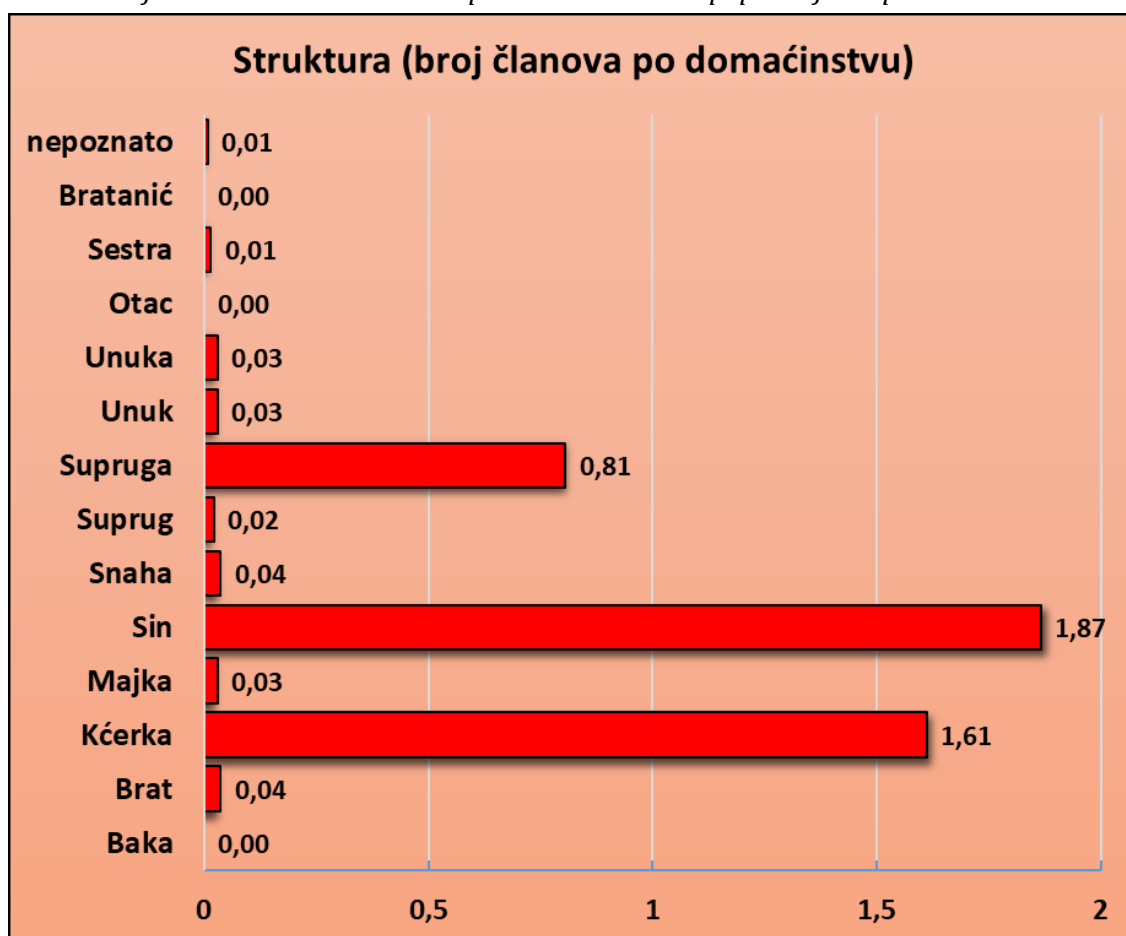
Što se tiče rodne strukture porodica RE populacije koja žive u Beranama, većina su višečlane, višegeneracijske porodice sa prosjekom 5,42 članova po domaćinstvu, od čega muškog pola 2,81, a ženskog pola 2,68.

Grafikon 1 Rodna struktura po domaćinstvu RE populacije u Opštini Berane

¹⁹ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025

Grafikon 2 Struktura članova po domaćinstvu RE populacije u Opštini Berane

3.1.2. Pravni status

U oblasti pravnog statusa REA potrebno je prvenstveno ukazati na aktivnosti za rješavanje pravnog statusa interno raseljenih lica sa Kosova (IRL), jer je Crna Gora bila utočište za doseljenike sa Kosova, pogotovo u periodu do 1999. godine. Pored IRL, domicilni ili članovi porodica IRL, čine najveći dio osoba koje žive u Beranama, a u riziku su od apatridije iz razloga što oni ili njihovi roditelji ne mogu da ostvare upis u matične registre u Crnoj Gori ili u državi porijekla.

Kako problem apatridije ima i regionalan karakter, to je i na regionalnom planu preduzeto niz značajnih aktivnosti kroz razne inicijative, radne grupe ili zaključivanje bilateralnih sporazuma što je sve u funkciji rješavanja specifičnih problema koje donosi apatridija. Vlade Crne Gore i Kosova su 2011. godine potpisale Sporazum o naknadnom upisu interno raseljenih lica sa Kosova koja borave u Crnoj Gori u registre rođenih i registar državljana Republike Kosovo u svrhu uspostavljanja saradnje u rješavanju statusnih pitanja interno raseljenih lica sa Kosova koja borave u Crnoj Gori, u dijelu naknadnog upisa u osnovne registre (rođenih, vjenčanih i umrlih) i registar državljana Republike Kosova.²⁰ Izmjenama i dopunama Zakona o strancima iz 2009. godine Crna Gora je otvorila mogućnost IRL sa Kosova da svoj boravak u Crnoj Gori regulišu kroz privilegovani pristup statusu stranca sa stalnim

²⁰ „Sl. list CG - međunarodni ugovori“, br. 5 od 30. aprila 2013. god

boravkom. Da bi ostvarili to pravo, IRL su morala da podnesu određeni broj dokumenata, među kojima su i izvodi iz registra rođenih i državljana, kao i putna isprava zemlje porijekla.

Članstvo u Savjetu Evrope²¹ doprinijelo je potpisivanju dva važna regionalna dokumenta o apatridiji i to Evropske konvencije o državljanstvu iz 1997. godine²² i Konvencije o izbjegavanju apatridnosti u vezi sa sukcesijom država iz 2006. godine²³. Pristupanjem ovim konvencijama Crna Gora se obavezala na zaštitu i pomoć licima bez državljanstva na planu integracije u crnogorsko društvo. Na potpunu primjenu konvencija obavezuje i Ustav Crne Gore koji u članu 9 propisuje da su: „Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.“²⁴

Kako se radi o višegeneracijskim porodicama, njihova djeca su većinom rođena u Crnoj Gori. Djeca stiču državljanstvo na osnovu Zakona o crnogorskom državljanstvu ("Sl. list CG", br. 13/2008, 40/2010, 28/2011, 46/2011, 20/2014 - odluka US, 54/2016 i 73/2019), shodno odredbama od člana 4 do člana 8 ovog Zakona. Pravo na obrazovanje, prema važećim propisima, omogućeno je pod istim uslovima kako crnogorskim državljanima tako i strancima.²⁵ Osnovno obrazovanje obavezno je za svu djecu uzrasta od 6 do 15 godina. Opšte srednje i visoko obrazovanje dostupno je pod jednakim uslovima i državljanima i strancima. Izraz stranac se koristi u značenju stranca sa stalnim ili privremenim boravkom, sa izuzetkom Zakona o visokom obrazovanju koji pod strancem podrazumijeva i lice bez državljanstva.²⁶

²¹ 11. maja 2007. Crna Gora primljena u punopravno članstvo Savjeta Evrope

²² „Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, br. 2/10

²³ „Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, br. 2/10

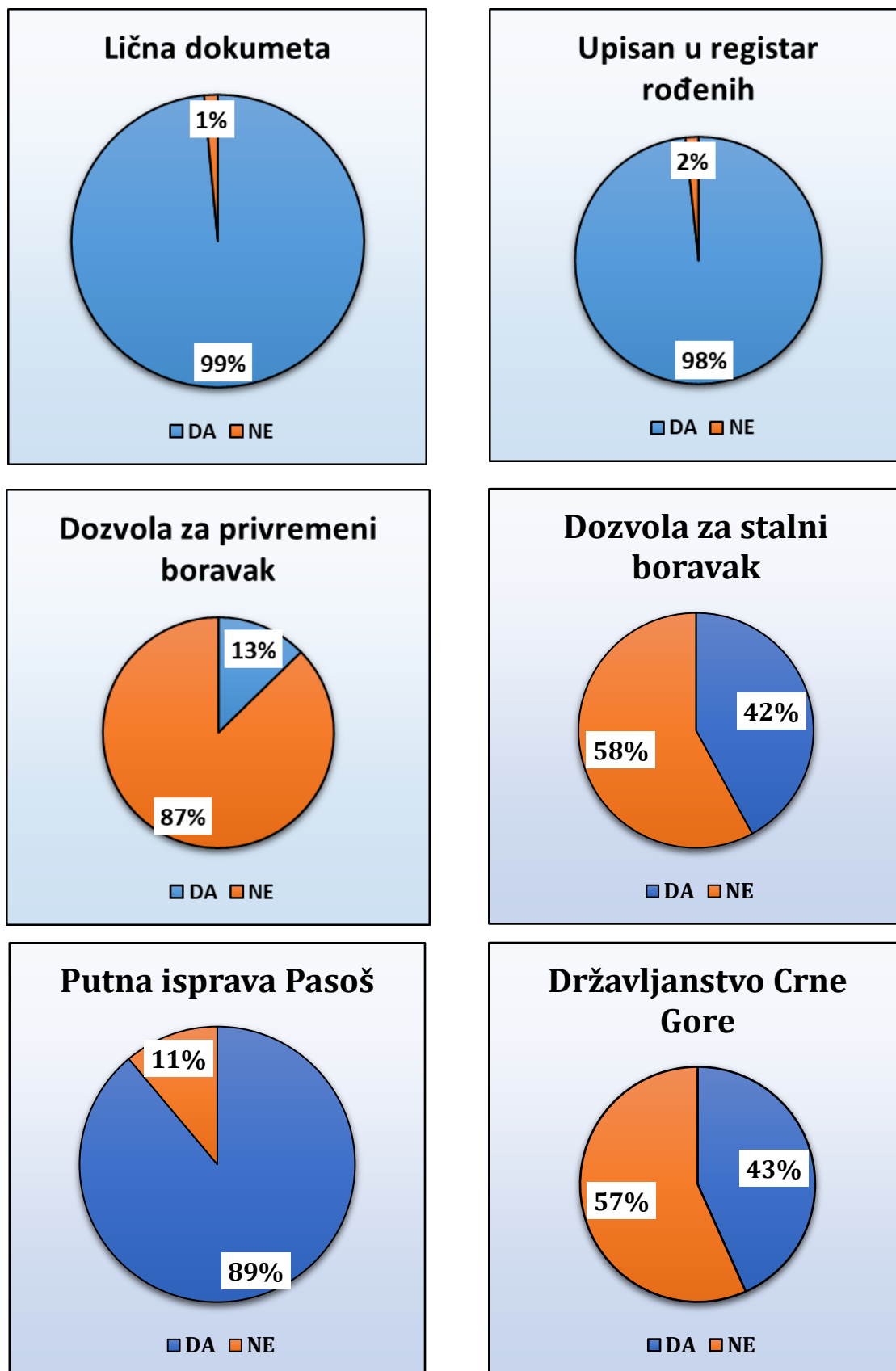
²⁴ Ustav Crne Gore

²⁵ Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG“, br 64/2002, 49/2007, „Sl. list CG“, br. 45/2010, 40/2011 – dr. zakon i 39/2013)

²⁶ Zakon o visokom obrazovanju („Sl. list Crne Gore“, br. 44/ 2014, 52/14)

3.1.2.1. Lična dokumenta

Grafikon 3 Pravni status ispitanika/ca u opštini Berane

3.1.3. Siromaštvo

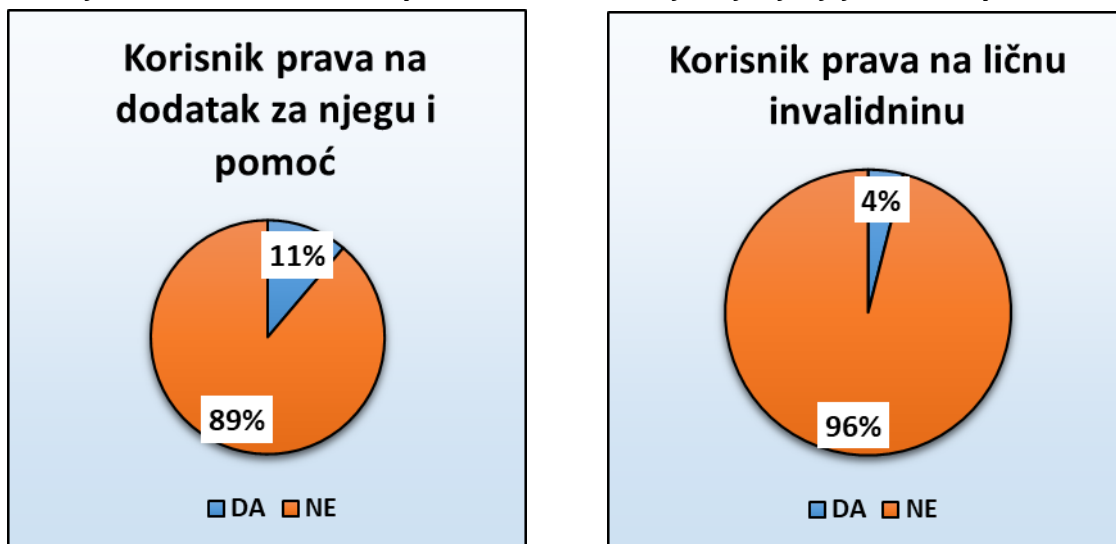
Stopa siromaštva romske i egipćanske zajednice u Beranama je mnogo veća nego stopa siromaštva drugih (etničkih) grupa. Materijalne i finansijske prilike romske i egipćanske populacije daleko su teže nego materijalne prilike većinskog stanovništva koje živi u siromaštvu. Nekoliko je uzroka pojave siromaštva: diskriminacija i anticiganizam, neregistrovanost Roma i Egipćana kod Zavoda za zapošljavanje, nizak nivo obrazovanja i slabo razvijene profesionalne vještine i veliki broj članova domaćinstva. Za Rome i Egipćane su aktivnosti u neformalnoj ekonomiji važan i veoma često i jedini izvor prihoda. Socijalna je pomoć jedan od izvora prihoda u značajnom broju domaćinstava. Takođe, dječji dodatak je u nekim slučajevima jedini prihod domaćinstva jer u Crnoj Gori svako dijete, koje ima državljanstvo, ima i pravo na dječji dodatak u iznosu od 30 eura po djetetu.

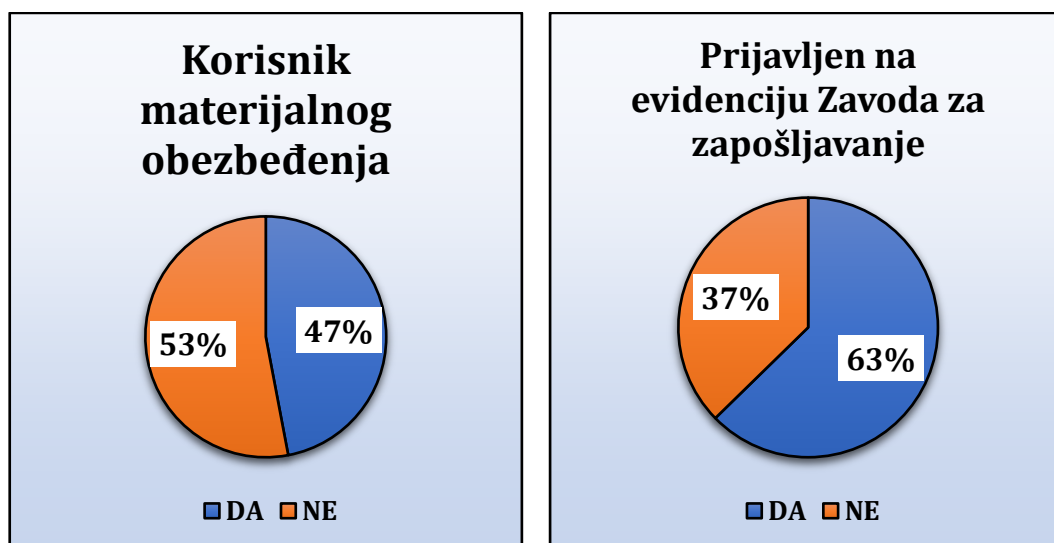
Od ispitanika, 4% se izjasnio da je korisnik prava na ličnu invalidninu. Korisnika prava na tuđu njegu i pomoć je 11% od ukupnog broja ispitanika, dok je korisnika na materijalno obezbjeđenje porodice znatno više i čini 47%.

Prijavljenih ispitanika na Zavodu za zapošljavanje je 63% od ukupnog broja radno sposobnih ispitanika.

Na sledećim grafikonima prikazani su gore navedeni podaci.

Grafikon 4 Porodice korisnici prava iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u Opštini Berane

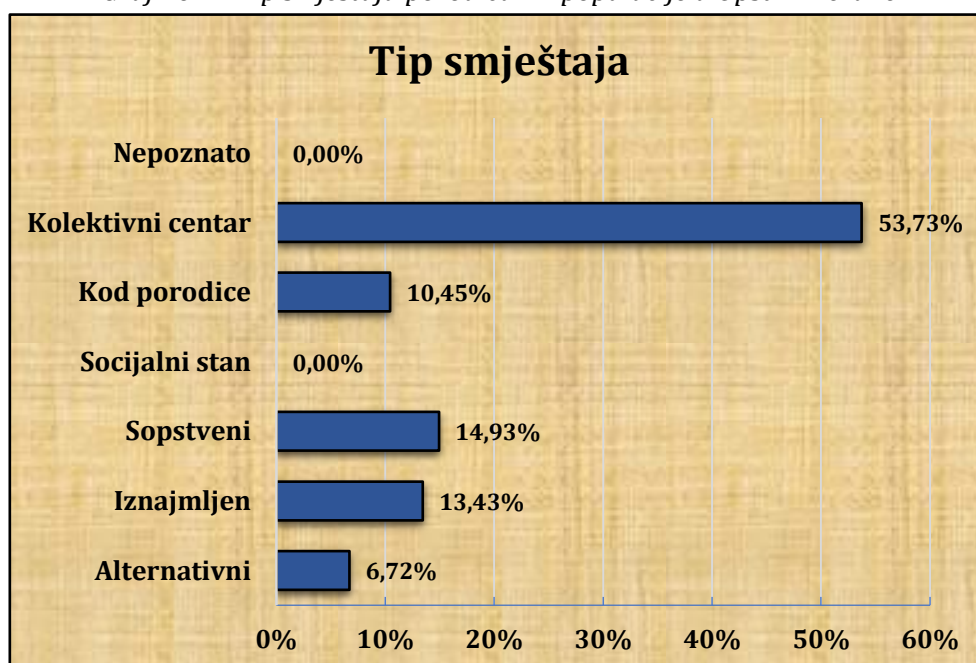

3.1.4. Stanovanje

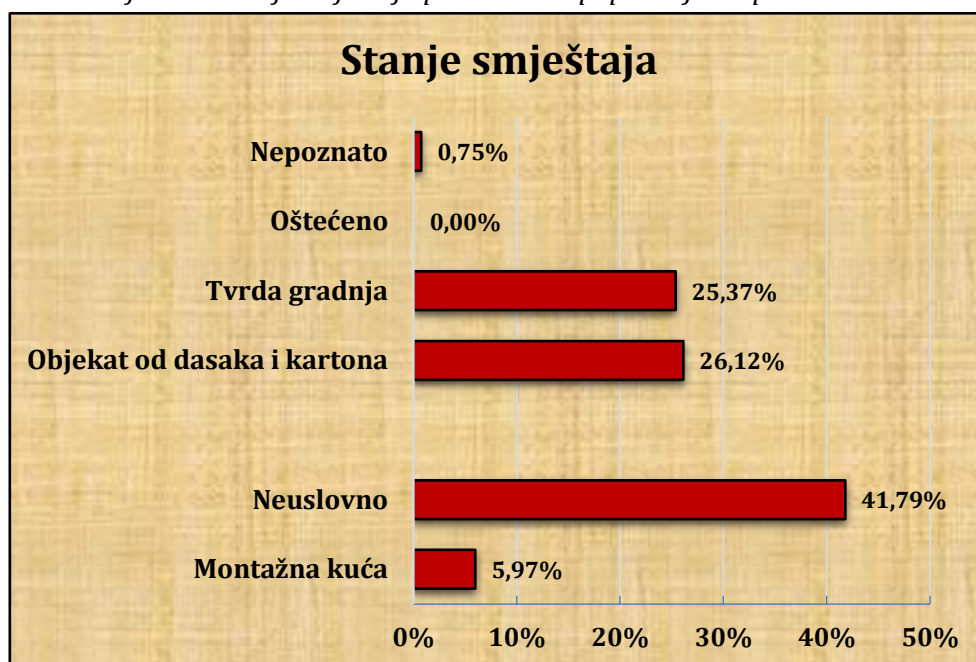
Oko 15% porodica RE populacije u Opštini Berane koje su obuhvaćene ovim istraživanjem posjeduje sopstveni smještaj, dok 54% porodica živi u neuslovnom kolektivnom smještaju. Ostale porodice nemaju sopstveni smještaj.

Grafikon 5 Tip smještaja porodica RE populacije u Opštini Berane

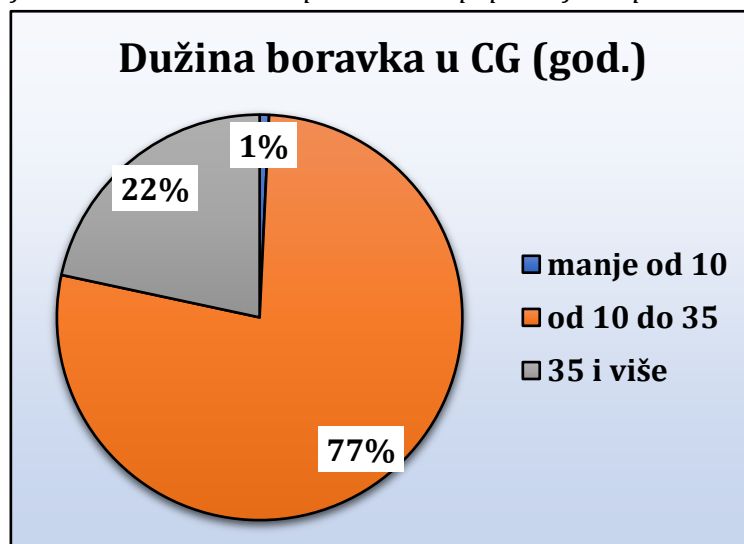
68% porodica RE populacije u Opštini Berane, odnosno onih koje su obuhvaćene ovim istraživanjem živi u potpuno neuslovnom smještaju. Treba posebno naglasiti situaciju porodica koje žive i borave objektima od dasaka i kartona. U sljedećoj tabeli te porodice smo svrstali u najneuslovniju kategoriju uslova stanovanja, to jest u kategoriju objekat od dasaka i kartona ili i neuslovan.

Grafikon 6 Stanje smještaja porodica RE populacije u Opštini Berane

Ispitanici su odgovorili da su većinom nastanjena u Opštini Berane više od 10 godina, nije zanemarljiv i procenat od 22% onih porodica koje žive duže od 35 godina i smatraju se domicilnim porodicama, dok je zanemarljiv procenat od 1% onih porodica koje žive manje od 10 godina u Opštini Berane.

Grafikon 7 Dužina boravka porodica RE populacije u Opštini Berane

U Beranama Romska naselja imaju mrežu javne rasvjete, sa samo 4% porodica koje nemaju pristup ni vodi ni struji, 13% imaju pristup struji ali ne i vodi i 2% imaju pristup vodi ali ne i struji. 98% porodica se grije na drva.

Tokom istraživanja ispitanicima je i postavljeno pitanje da li bi, ukoliko bude potrebno, prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje. Na takvo pitanje, 88% ispitanika izjasnio se da bi prihvatili takvu ponudu, dok bi 12% ispitanika istu odbilo.

Grafikon 8 Izjašnjenje o izmještanju iz trenutnog naselja u neko drugo naselje

3.1.5. Obrazovanje

Ovim istraživanjem posebnim Upitnikom evidentirali smo djecu do 15 godina starosti i njihov status po pitanju školskog i predškolskog obrazovanja.

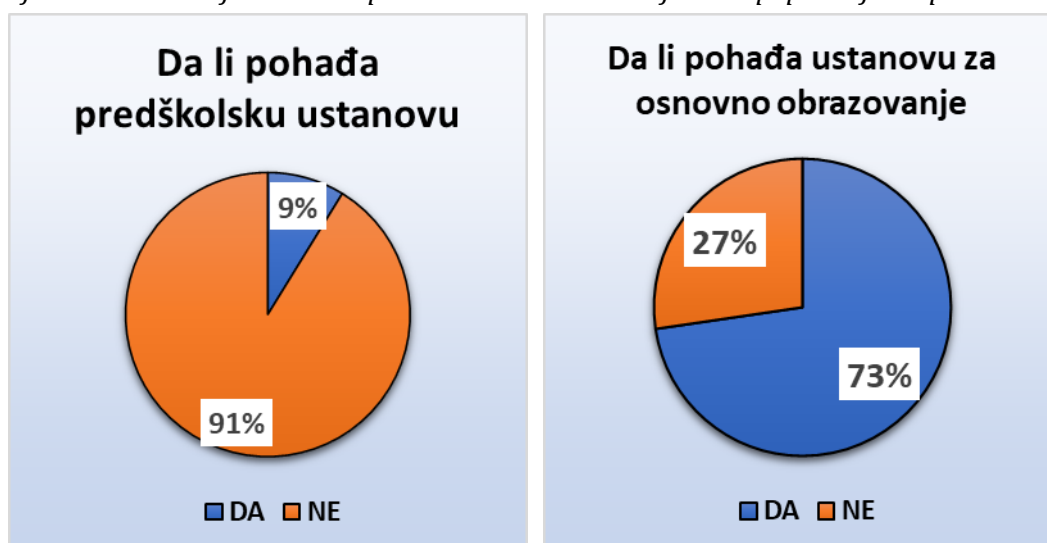
U okviru oblasti inkluzivnog obrazovanja koja je tretirana relevantnim strateškim dokumentom, Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025²⁷, poseban značaj za javnu politiku Roma i Egipćana se odnosi na:

- Obezbjedenje dostupnosti i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku;
- Osiguranje jednakosti i kontinuiteta inkluzivnog obrazovanja kroz uspješnu saradnju unutar i između sektora i tranziciju sa jednog nivoa obrazovanja na sljedeći i
- Unapređenje kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja kroz jačanje školskih politika, kulture i prakse.

U Opštini Berane od ukupnog broja djece 59% je djece od 6 do 15 godina, odnosno djece za koje je osnovno obrazovanje, obavezno, dok je djece predškolskog uzrasta (1-6 godina) zastupljeno procentualno 39%. Dakle, od 172 anketirane djece školskog uzrasta (od 6 do 15 godina) od čega 92 dječaka i 78 djevojčica osnovno obrazovanje pohađa 73%, dok 27% djece ne pohađa ustanove osnovnog obrazovanja. Djece predškolskog uzrasta obuhvaćene ovim istraživanjem ima 114, od čega 9% pohađa ustanove predškolskog vaspitanja.

²⁷ Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025

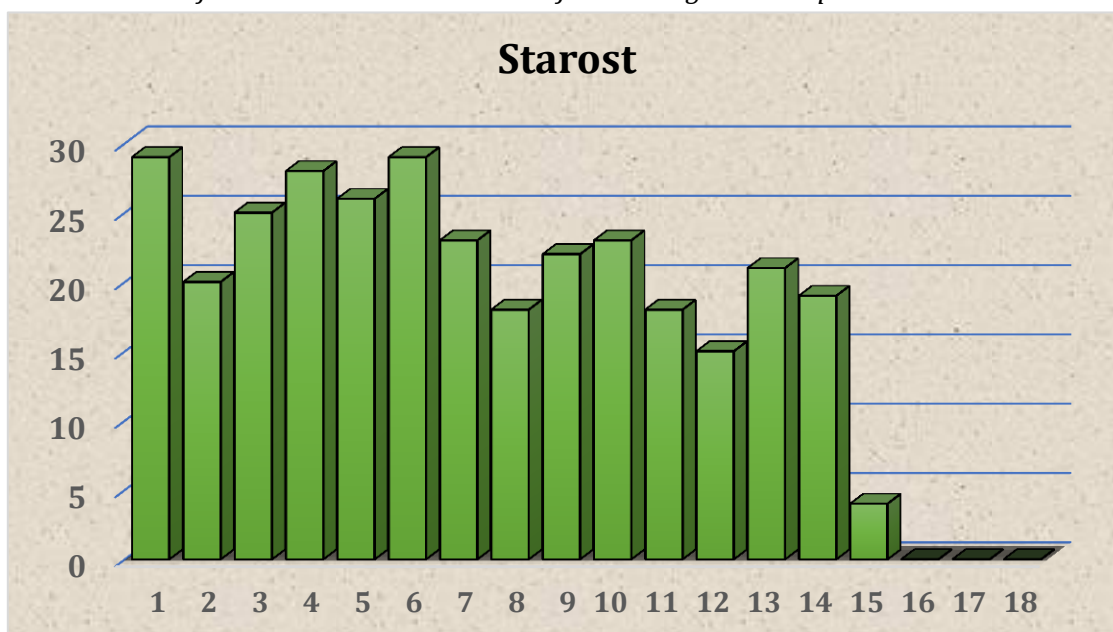
Grafikon 9 Pohađanje školskih i predškolskih ustanova djece RE populacije u Opštini Berane

3.1.5.1. Starosna struktura ispitanika djece do 15 godina

Starosna struktura ispitanika djece do 15 godina data je u sljedećem dijagramu. Uočavamo da je najviše djece do 2 godine starosti.

Grafikon 10 Starosna struktura djece do 15 godina u Opštini Berane

3.1.5.2. Osnovno i predškolsko obrazovanje

Prethodni dijagram koji se odnosio na starosnu strukturu djece do 15 godina pokazuje i uzročno-posljedičnu vezu sa osnovnim obrazovanjem i koliko razreda škole je završilo.

Grafikon 11 Broj razreda osnovnog obrazovanja

3.1.5.3. Maternji jezik

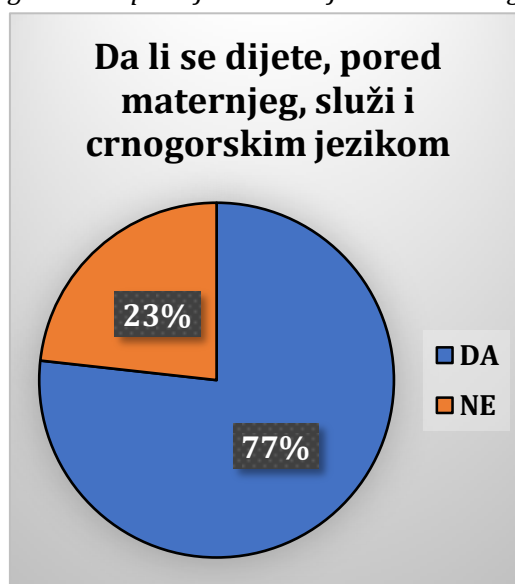
Pored maternjeg jezika djeca se služe i crnogorskim jezikom, te po izjavi nosilaca/teljki porodica služe se crnogorskim jezikom u svakodnevnom životu, naročito u školi jer nije obezbijeđeno školovanje na maternjem jeziku. Shodno Zakonu o osnovnom obrazovanju „Učenicima koji imaju osnovno školsku obavezu, u skladu sa ovim zakonom, a koji se prvi put uključuju u nastavu i ne znaju ili nedovoljno poznaju jezik na kome se izvodi nastava, organizuje se dopunska nastava po posebnom javno važećem obrazovnom programu, tokom najviše jedne školske godine, kao posebna pomoć radi savladavanja jezika i bolje uključenosti u nastavu.“²⁸ Zakon o manjinskim praskima i slobodama precizira da procenat pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom stanovništvu lokalne samouprave treba da bude 15% kako bi se njihov jezik i pismo uvelo u službenu upotrebu.²⁹

Na pitanje „Da li se dijete pored maternjeg, služi i crnogorskim jezikom?“ odgovor slijedi na grafikonu ispod.

²⁸ Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG“, br 64/2002, 49/2007, „Sl. list CG“, br. 45/2010, 40/2011 – dr. zakon i 39/2013)

²⁹ Zakon o manjinskim pravima i slobodama („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 031/06 od 12.05.2006; br. 051/06 od 04.08.2006; br. 038/07 od 22.06.2007; br. 002/11 od 12.01.2011; br. 008/11 od 04.02.2011; br. 031/17 od 12.05.2017)

Grafikon 12 Odgovori na pitanje da li se djeca služe crnogorskim jezikom

3.1.6. Zdravlje

Članom 5 Zakona o zdravstvenoj zaštiti³⁰ jasno je propisano da su prilikom ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu svi građani jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, starosnu dob, invaliditet, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Od ukupnog broja ispitanika 4% djece romske i egipćanske populacije ima zdravstvene probleme, a roditelji smatraju da zbog vrste bolesti, ne pohađaju obrazovne ustanove. Treba istaći da se roditelji nijesu žalili na zdravstvene usluge.

Grafikon 13 Odgovori na pitanje da li djeca imaju zdravstvenih smetnji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti

³⁰ Zakona o zdravstvenoj zaštiti (Sl. list CG", br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 i 82/2020)

3.1.7. Analiza uslova stanovanja Roma i Egipćana po naseljima u Opštini Berane

Kada je riječ o stanovanju i uslovima u kojima žive pripadnici/ce romske i egipćanske populacije, opšte je poznato da su u pitanju objekti i naselja koji su često nedostojni za život čovjeka. U pitanju su naselja koja su i teritorijalno izmještena u odnosu na sredine u kojima živi većinsko stanovništvo, čime se potvrđuje postojanje visokog nivoa segregacije romske i egipćanske zajednice u Opštini Berane. Romsko/Egipćanska zajednica je fizički segregirana, iako administrativno gledano čini dio grada. Romska naselja su predgrađa, ali u administrativnom smislu pripadaju gradu Berane. Segregacija romske i egipćanske populacije u naseljima ili isključivo njima namijenjenim stambenim objektima dovodi do društvene isključenosti. Istraživanje UNICEF-a je pokazalo da roditelji romske i egipćanske djece smatraju da je koncentrisanje manjinske etničke populacije u naselja koja su namijenjena isključivo za nju još jedan vid jačanja njihove društvene segregacije i ograničavanja pristupa socijalnim uslugama, kao i vid izlaganja potencijalnom riziku od diskriminacije i netrpeljivosti od strane opšte populacije. Sve ovo može dovesti do negativnih ishoda u pogledu školovanja djece i njihove budućnosti uopšte.³¹ Integracija je opšte prihvaćena kao važna vrijednost u Beranama, kao način prevazilaženja socijalnih i kulturnih razlika, navode predstavnici Opštine Berane.³²

Istraživanjem su obuhvaćena sljedeća naselja:

1. Naselje „Ranč“
2. Naselje „Riversajd“
3. Naselje „Rudeš“
4. Naselje „Talum“

U narednim poglavljima posvetićemo posebnu pažnju naseljima Riversajd i Talum, gdje je tokom istraživanja anketirano 104 porodice RE populacije.

3.1.7.1. Naselje „Riversajd“

U naselju *Riversajd* anketirane su 52 porodice, sa 275 članova RE populacije. Na osnovu razgovora sa službenicom zaduženom za pitanja marginalnih grupa i RE populacije, u ovom naselju živi oko 80 porodica. Djeci za odlazak i povratak u školu je obezbijeđen prevoz.

U naselju *Riversajd* imaju problem komunalnog otpada, nedostatka kontejnera, a fekalije se izlivaju u dvorištu naselja. Usljed obilnih padavina naselje poplavi zbog blizine naselja rijeci Lim i dovodi do privremenog iseljavanja stanovnika. Iz ovog razloga u objektima je zastupljena vlaga, što negativno utiče na zdravlje stanovnika, pogotovo djece. U neposrednoj blizini naselja Riversajd, formirano je naselje koje čini jedan broj improvizovanih drvenih objekata u kojima živi domicilno RE stanovništvo.

³¹ OHCHR i UN Habitat, „Pravo na adekvatne stambene uslove“, https://www.ohchr.org/documents/publications/fs21_rev_1_housing_en.pdf

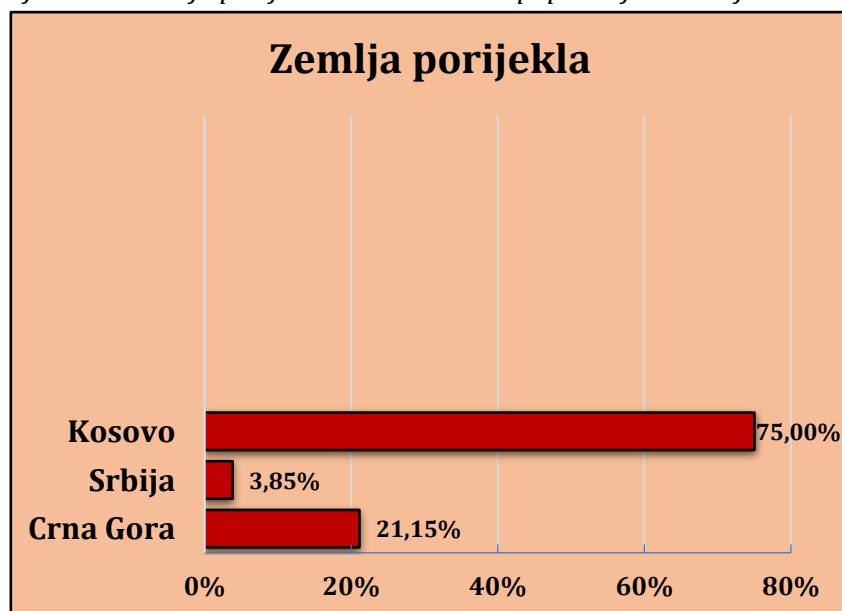
³² Intervju sa predstavnicom Opštine Berane- službenicom koja se bavi RE populacijom

Ilustracija 1 Slika je nastala krajem 2022. godine kada je naselje poplavljeno (Izvor RTCG)

Kada je riječ o stanovništvu ovog naselja, većina ili 75% porijeklom su sa Kosova. Domicilno stanovništvo čini 21%, dok je njih 3,85% porijeklom iz Srbije.

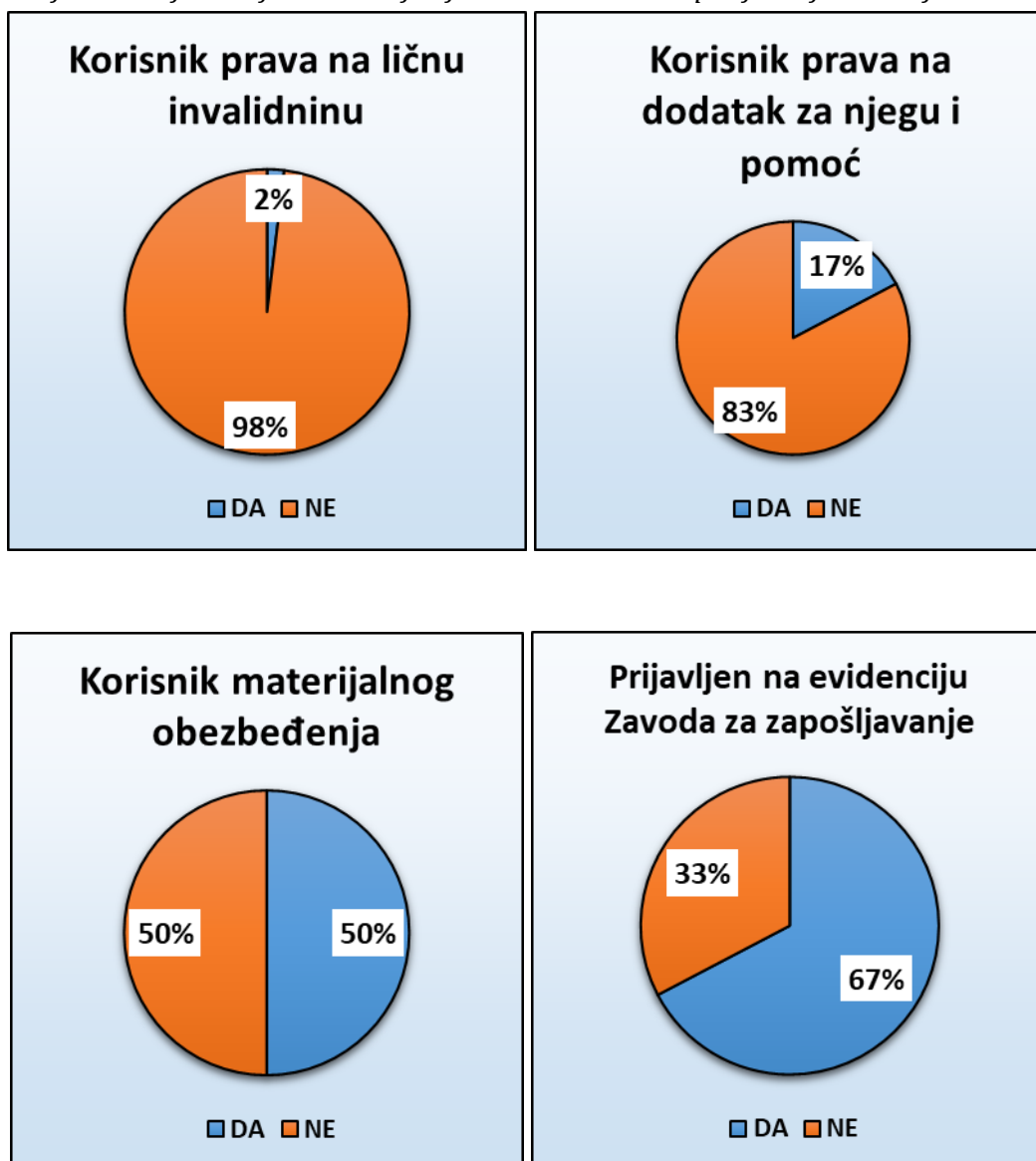
Grafikon 14 Zemlja porijekla stanovnika RE populacije u naselju Riversajd

3.1.7.1.1 Socijalni status porodica

Socijalni status porodica prikazan je kroz ostvarivanje socijalnih prava, prihoda i stanovanja.

Grafikon 15, Grafikon 16, Grafikon 17 Porodice korisnici prava iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u naselju Riversajd i Grafikon 18 Prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje u naselju Riversajd

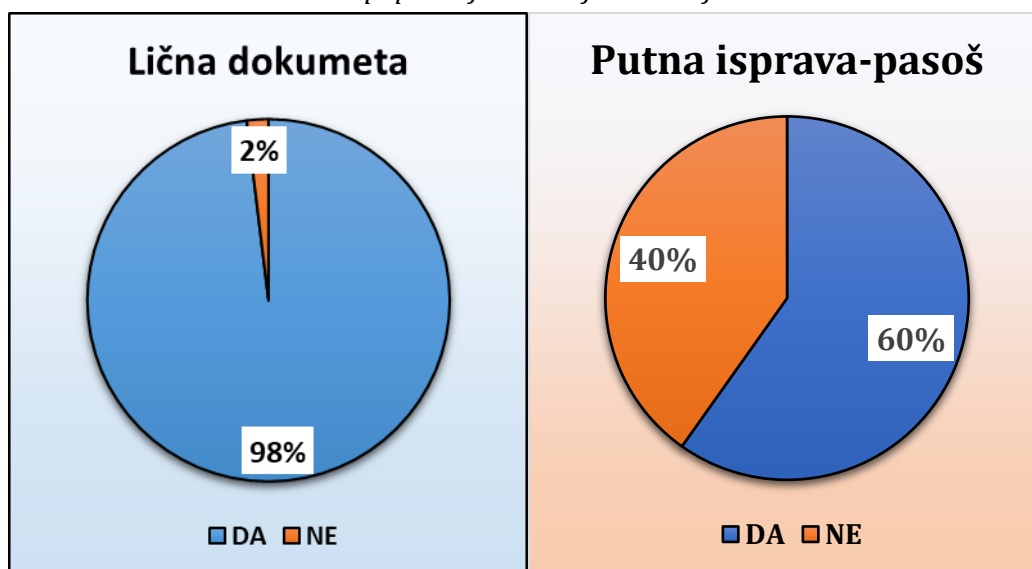
Samo jedna porodica ima primanja 900 eura, pet porodica ima primanja veća od 450 eura, a manja od 600 eura, dok ostale porodice nijesu prijavili primanja ili su ista do i sa 450 eura. Do 100 eura primanja na mjesečnom nivou ovim istraživanjem se izjasnilo 4 dvočlane porodice, 2 tročlane porodice, 1 šestočlana porodica i 1 dvanaetočlana porodica. Od 100 do 200 eura na mjesečnom nivou prima po ovom istraživanju izjasnilo se 14 nosilaca/teljki domaćinstava od čega je 1 dvanaestočlana i 1 desetočlana i 1 devetočlana porodica. Sa primanjima od 200 do 300 eura na mjesečnom nivou izjasnilo se 20 nosilaca/teljki domaćinstva u kojima je prosjek članova domaćinstva 6 članova po domaćinstvu. Od 300 do i sa 450 eura po domaćinstvu na mjesečnom nivou izjasnilo se da ima 35 domaćinstava, a ista čine od tročlane do devetočlane porodice.

3.1.7.1.2 Lična dokumenta

Kao što smo naveli u stavci 3.7.1. većina nosioca porodice iz ovog romskog naselja su sa Kosova. Žive u višegeneracijskim porodicama. Većina se doselila 1999. godine u Crnu Goru. Kombinovani mobilni biometrijski timovi MUP-a Crne Gore i MUP-a-Agencije za civilnu registraciju Kosova od maja 2014. godine intenzivno pružaju pravnu i praktičnu pomoć IRL³³ sa Kosova koja borave u Crnoj Gori. Uz podršku UNHCR-a i OEBS-a, organizovane su 22 posjete mobilnog tima MUP-a Kosova Crnoj Gori. Djeca su rođena u Crnoj Gori. Svi su upisani u knjige zemlje porijekla. Opština Berane je napravila veliki napredak, kada je upitanju pravni status mještana ovog naselja.

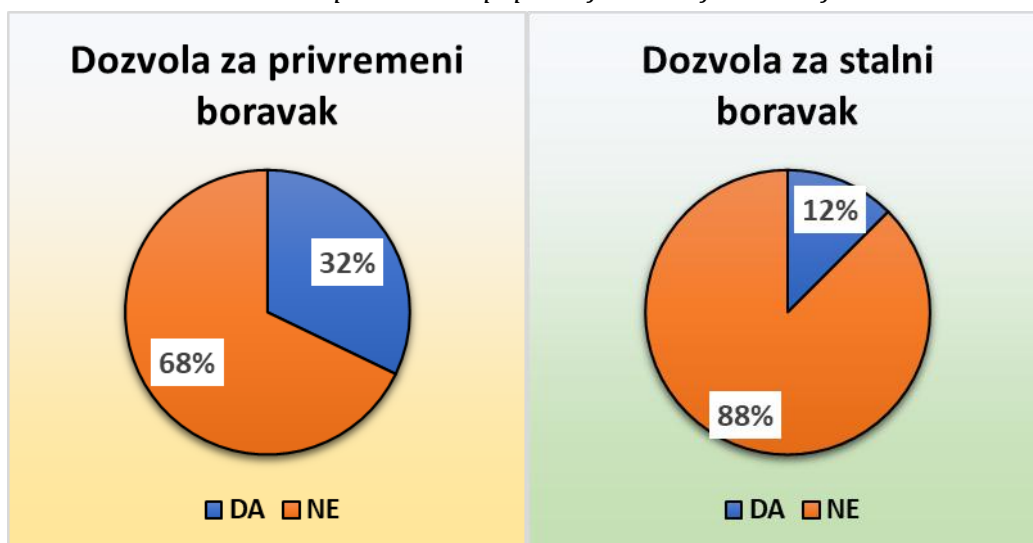
Lična dokumenta ne posjeduje 2%, dok putnu ispravu-pasoš ne posjeduje 40% ispitanika RE populacije u ovom naselju.

Grafikon 19 Posjedovanje ličnih dokumenata i Grafikon 20 posjedovanje putne isprave- pasoša ispitanika RE populacije u naselju Riversajd

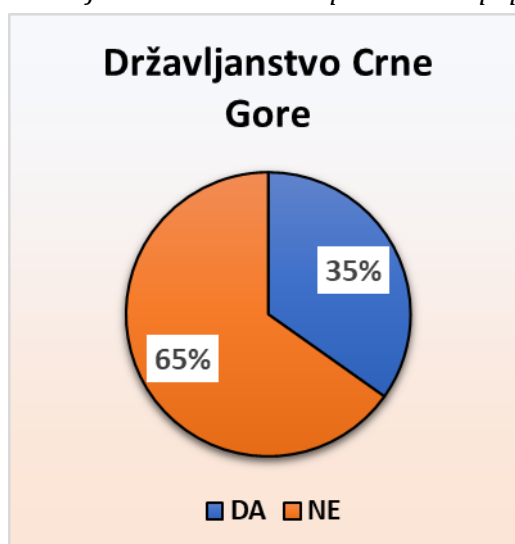

³³ Interno raseljena lica

Grafikon 21 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak i Grafikon 22 Posjedovanje dozvole za stalni boravak ispitanika RE populacije u naselju Riversajd

Grafikon 23 Posjedovanje državljanstva Crne Gore ispitanika RE populacije u naselju Riversajd

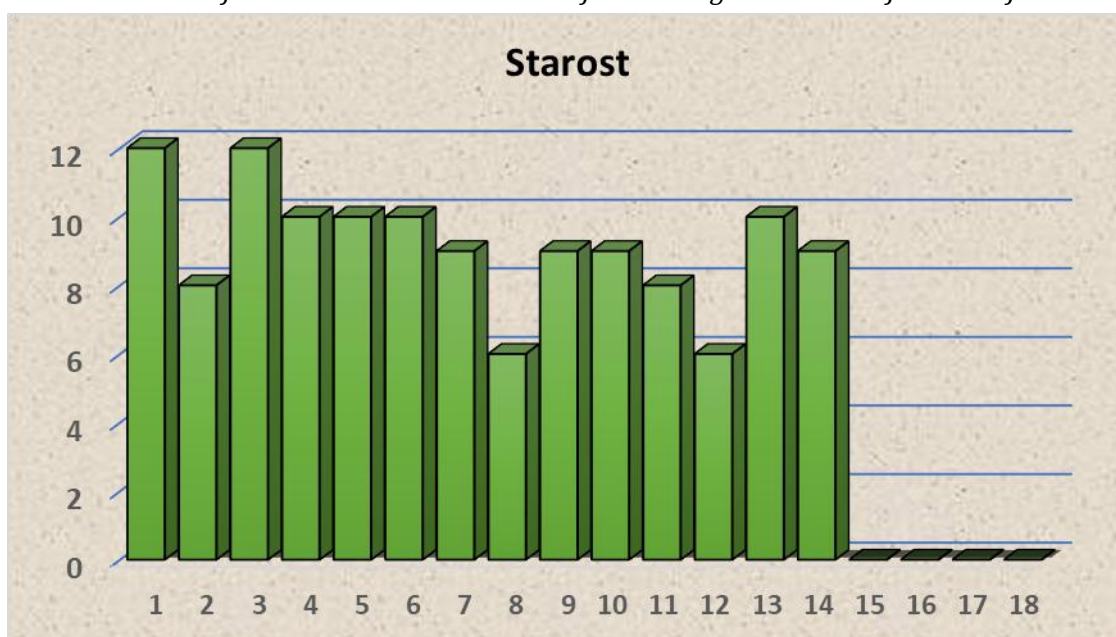
3.1.7.1.3 Stanovanje

Porodice u naselju Riversajd koje su obuhvaćene ovim istraživanjem žive u neuslovnom kolektivnom smještaju, koje čine montažni objekti, oštećeni i objekti od dasaka i kartona. Imaju pristup vodi i struji, dok je 2% porodica bez bilo kakvog grijanja, dok se ostali griju na drva.

3.1.7.1.4 Status djece

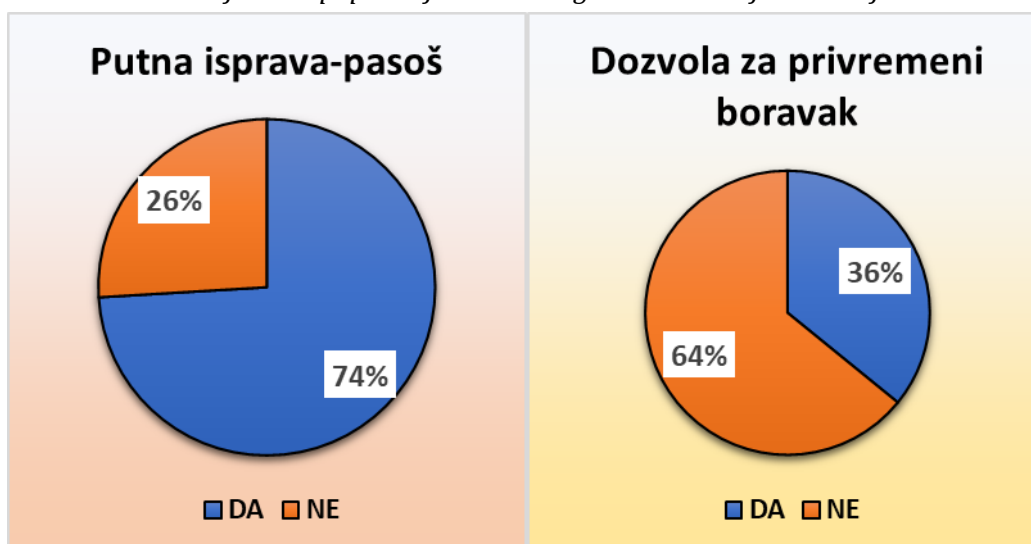
U RE naselju Riversajd u 52 porodice, evidentirano je 131 dijete do 15 godina starosti. Starosna struktura navedene djece data je na grafikonu ispod.

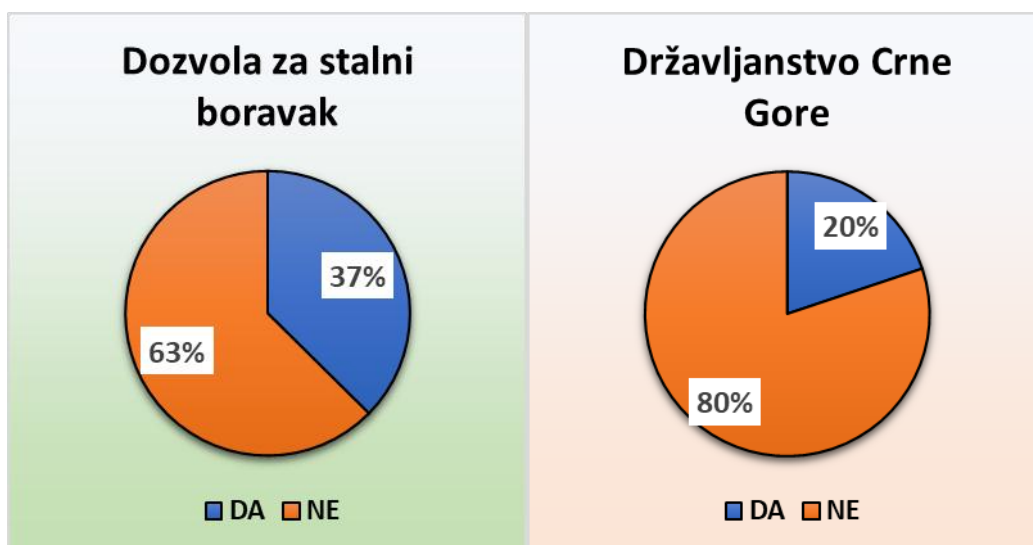
Grafikon 24 Starosna struktura djece do 15 godina u naselju Riversajd

Ukupan broj djece u ovom naselju je čini 48,2%, od ukupnog broja ove populacije smještene na lokalitetu Riversajd, od čega 4% djece nije upisano u knjige rođenih u Crnoj Gori, a 6% nije upisano u registar državljana zemlje porijekla. Na grafikonima ispod prikazan je pravni status djece RE populacije u ovom beranskom naselju.

Grafikon 25 Posjedovanje putne isprave-pasoša, Grafikon 26 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 27 Posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 28 posjedovanje državljanstva kod djece RE populacije do i sa 15 godina u naselju Riversajd

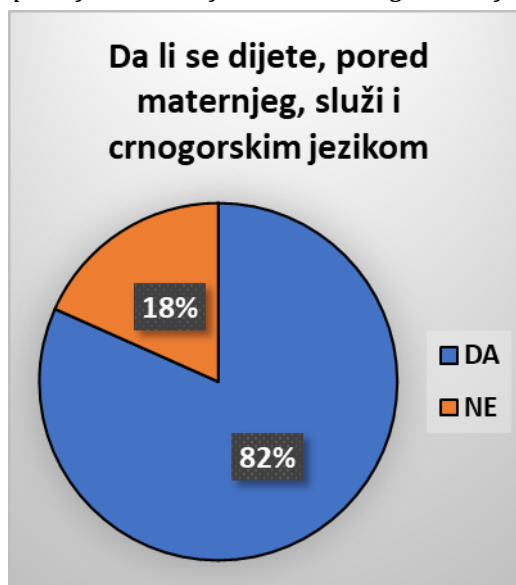
Kada je u pitanju obrazovanje djece i pohađanje predškolskih i školskih ustanova osnovnog obrazovanja uočavamo da samo 10% djece ili 13 (trinaestoro) djece pohađa predškolsku ustanovu, dok osnovnu školu pohađa 44% ili 57 (pedeset-sedmero) djece od ukupnog broja anketirane djece, iako imaju obezbijeden prevoz do škole i nazad. Nijedno dijete nije u devetom razredu, dok ih najviše pohađa 7 (sedmi) razred, pa zatim 4 (četvrti razred).

Grafikon 29 Broj završenih razreda osnovnog osnovnog obrazovanja kod djece u naselju Riversajd

U ovom beranskom naselju 82% djece služi se crnogorskim jezikom. Djeca su dobrog zdravstvenog stanja uprkos uslovima u kojima žive. Nijedan roditelj nije prijavio da dijete ima zdravstvenih smetnji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti.

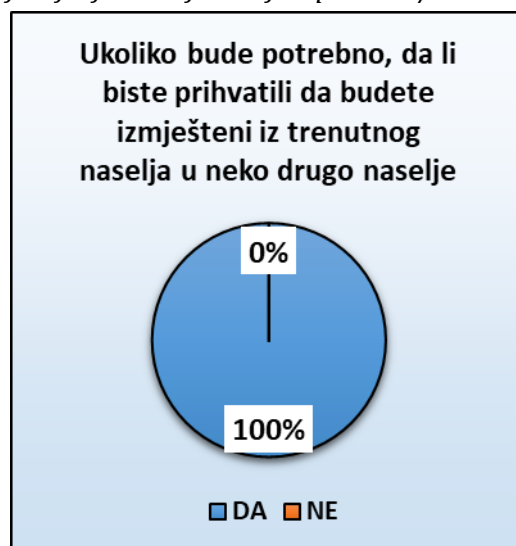
Grafikon 30 Odgovori na pitanje da li se djeca služe crnogorskim jezikom u naselju Riversajd

3.1.7.1.5 Pitanje „Ukoliko bude potrebno, da li biste prihvatili da budete izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje“

Tokom istraživanja ispitanicima je i postavljeno pitanje da li bi, ukoliko bude potrebno, prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje. Na takvo pitanje, 100% ispitanika izjasnio se da bi prihvatili takvu ponudu.

Grafikon 31 Izjašnjenje o izmješteniju ispitanika/ca iz naselja Riversajd

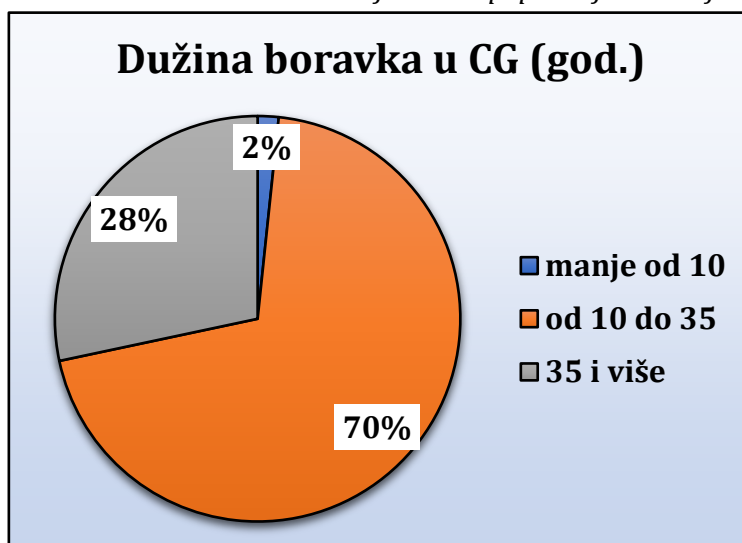
3.1.7.2. Naselje „Talum“

Talum je romsko naselje u kojoj žive 60 porodica sa ukupno 359 članova/ca RE populacije. Mještani ovog naselja se uglavnom bave sakupljanjem i preradom sekundarnih sirovina. Po procjeni anketara popisane su sve porodice u predmetnom naselju.

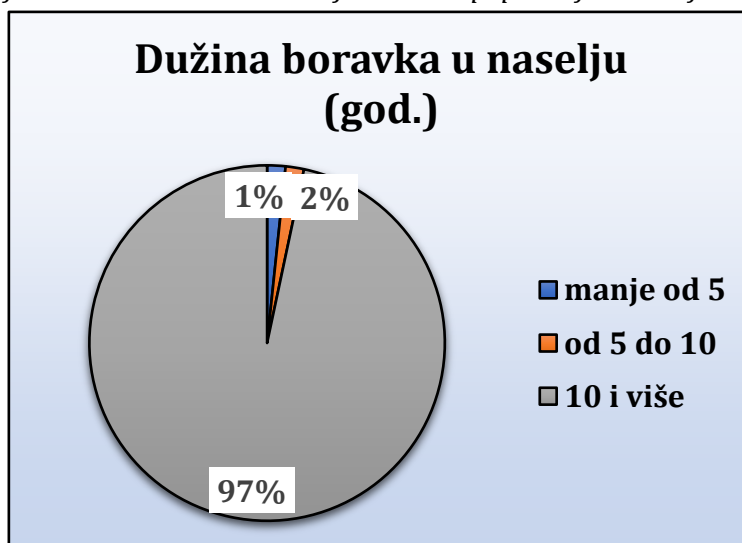
Po izjavama mještanka ovog naselja, osjećaju se ugroženo i nesigurno. Jedna porodica je izjavila da trpi nasilje, dok je jedan nosilac porodice izjavio da se izdržavaju prosjačenjem.

U ovom naselju većina živi više od deset (10) godina u naselju ili 97% ukupnog broja nosilaca/teljki porodica.

Grafikon 32 Dužina boravka u Crnoj Gori RE populacije u naselju Talum

Grafikon 33 Dužina boravka mještana RE populacije u naselju Talum

Ilustracija 2 Naeselje Talum (Izvor: [Romi sa Taluma u teškom stanju - Mladi Berana](#))

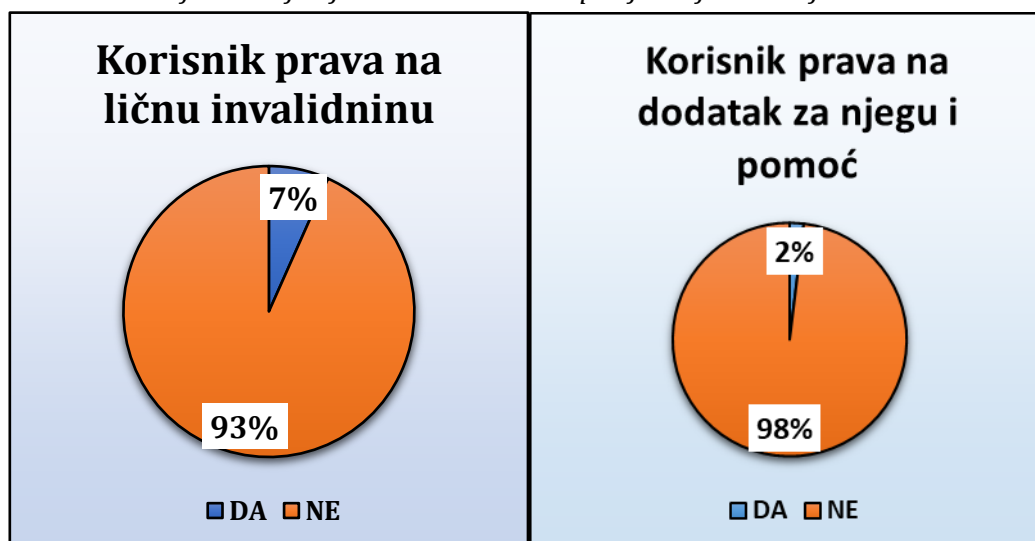
3.1.7.2.1 Socijalni status porodica

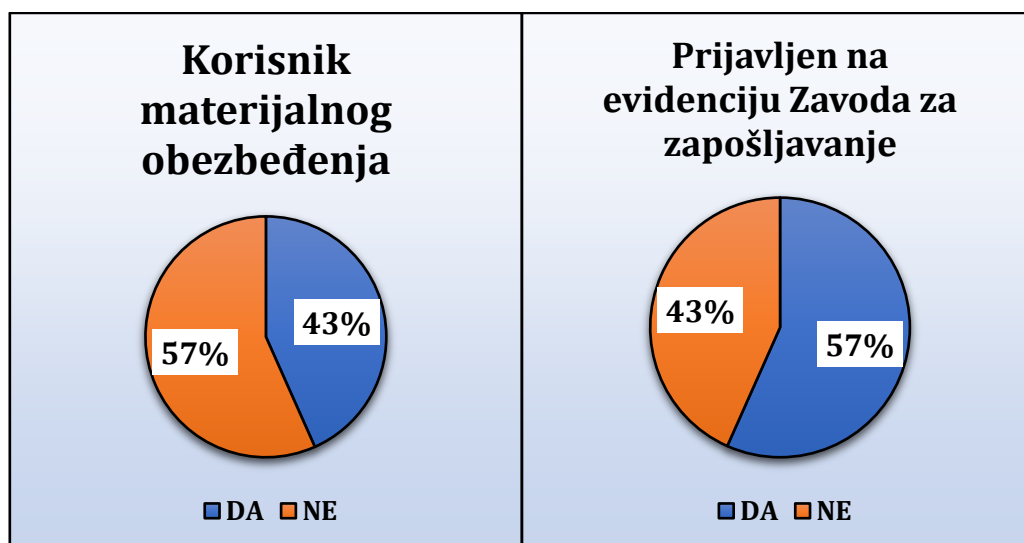
Socijalni status porodica prikazan je kroz ostvarivanje socijalnih prava, prihoda i stanovanja. Većina stanovnika ovog romskog naselja bavi se sakupljanjem sekundarnih sirovina.

Prava socijalne zaštite

Korisnika prava na ličnu invalidninu je 7%, dok korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice iznosi 43%, što ukazuje na visok broj korisnika ovog prava iz Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Grafikon 34, Grafikon 35, Grafikon 36 Broj porodica korisnika prava socijalne zaštite u naselju Talum
Grafikon Prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje u naselju Talum

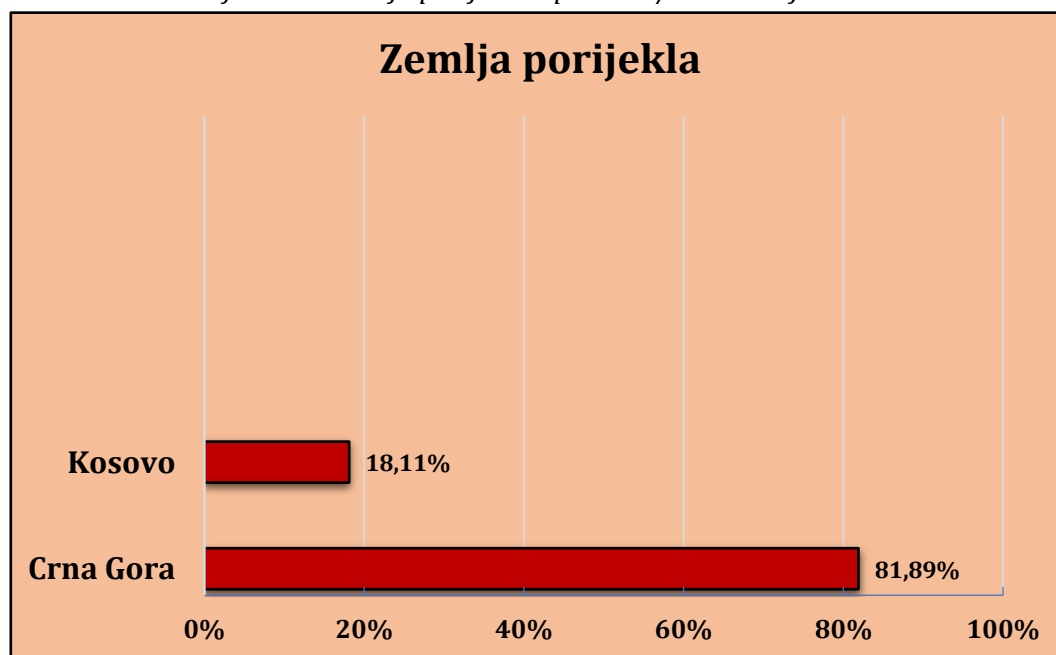

Lična dokumenta

Većina nosioca porodice iz ovog romskog naselja su domicilni stanovnici, porijeklom iz Crne Gore, ostali oko 18% vode porijeklo sa Kosova. Žive u višegeneracijskim porodicama.

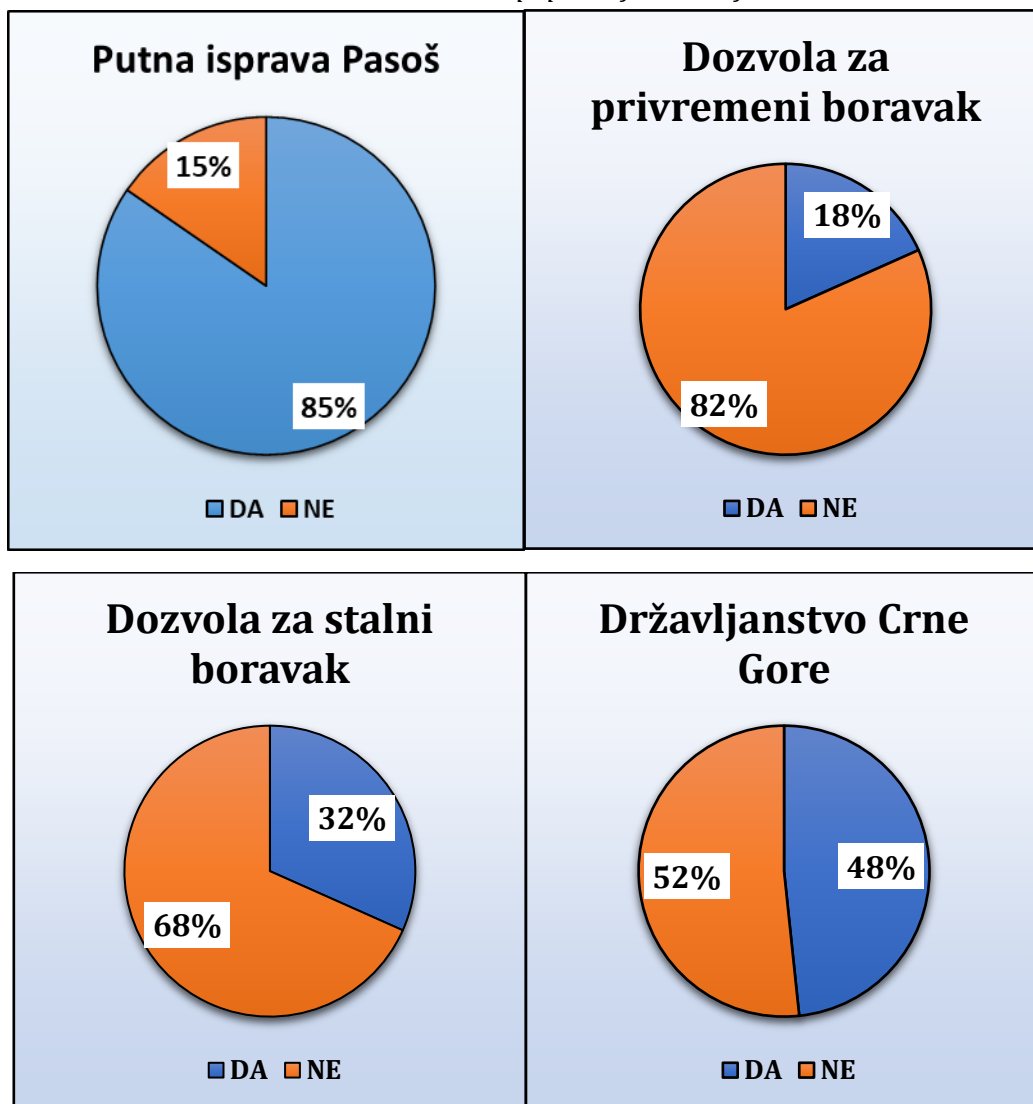
Grafikon 37 Zemlja porijekla ispitanika/ca u naselju Talum

Kada su u pitanju putne isprave i dozvole za boravak, kao i državljanstvo, prikaz stanja slijedi na grafikonima ispod.

Jedna porodica u ovom naselju nema regulisan pravni status i ne posjeduju lična dokumenta.

Grafikon 38 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 39 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 40 posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 41 Posjedovanje državljanstva Crne Gore stanovnika RE populacije u naselju Talum

Prihodi

Od ukupnog broja ispitanika nosilaca/teljki porodice, njih 41 su se izjasnili da imaju prihode manje od 450 eura i kreću se u rasponu od 20-435 eura što procentualno čini 79% i ispod je minimalne zarade u Crnoj Gori. Prije pandemije, u Crnoj Gori je stopa rizika od siromaštva (AROP)³⁴ već bila među najvećima u regionu i veća od prosjeka u EU-28. Prema rezultatima simulacija, s nacionalnom linijom siromaštva od 188 eura mjesečno za jednočlano domaćinstvo, procenat onih koji su u riziku od siromaštva je 2018. godine iznosio 24,8% . Kada se kombinuju svi socijalni transferi (ne uključujući penzije), oni doprinose smanjenju

³⁴ Mjeri se na osnovu raspoloživog dohotka po ekvivalentu odrasle osobe koji je manji od 60% nacionalne medijane raspoloživog dohotka. Linija rizika od siromaštva (60% nacionalne medijane raspoloživog dohotka) 2019. godine iznosila je 188 eura za jednočlano domaćinstvo, odnosno 395,60 eura mjesečno za četvoročlano domaćinstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina.

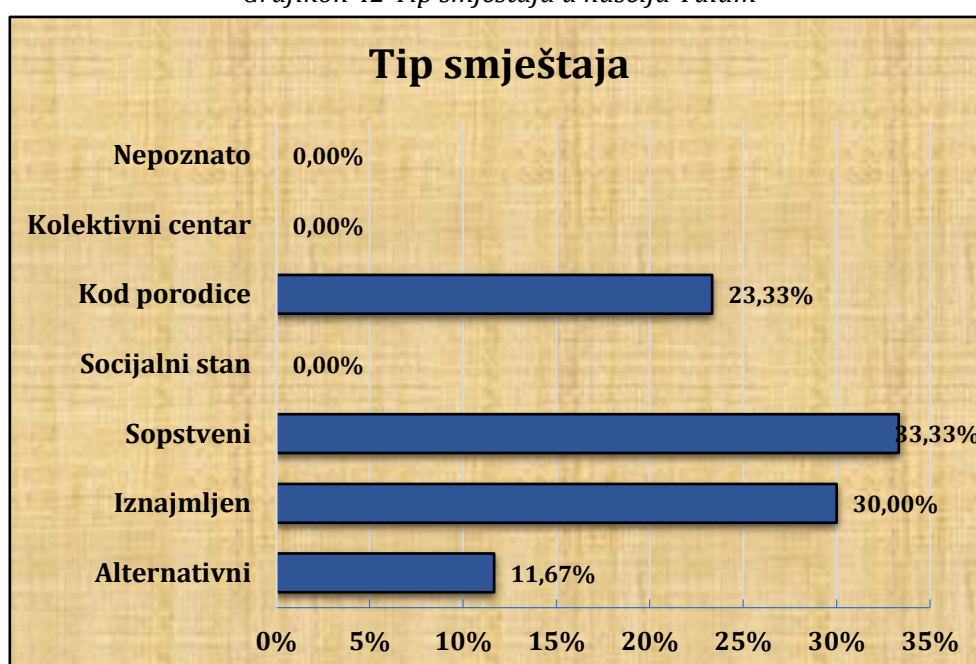
stope rizika od siromaštva za 5 procentnih poena. I nejednakost prihoda je među najvećima u regionu i među EU-28. Prihod 20% najbogatijih u zemlji su 6,7 puta veći od prihoda najsiromašnijih 20%.³⁵

Primanja na mjesečnom nivou od 500 do 600 eura ima 6 porodica, dok se jedna porodica izjasnila da ima primanja od 1050 eura na mjesečnom nivou.

3.1.7.2.2 Stanovanje

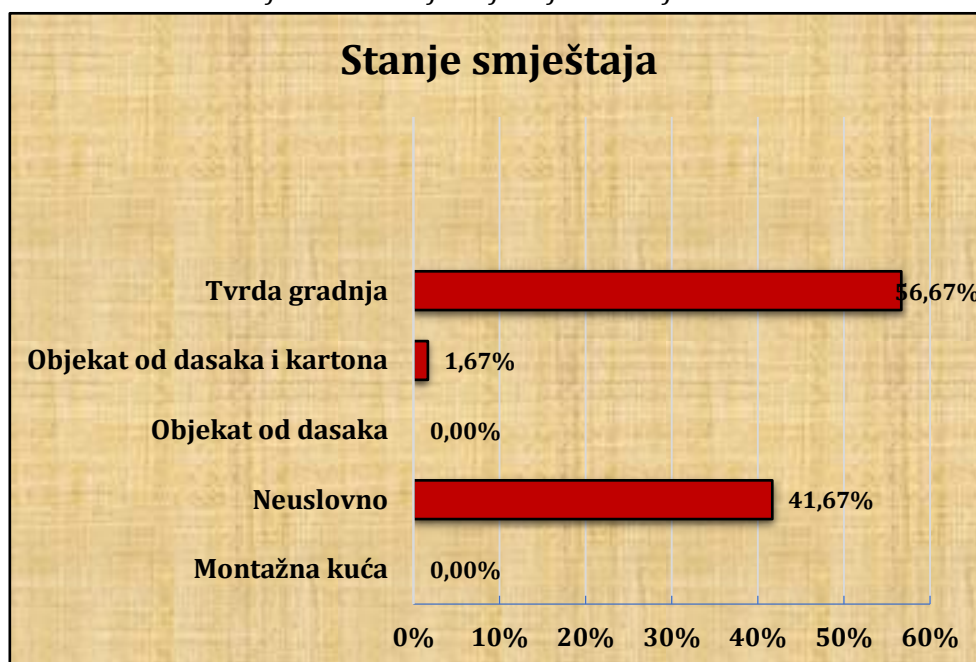
Porodice u naselju Tulum koje su obuhvaćene ovim istraživanjem oko 67% porodica ne posjeduju sopstveni smještaj, žive u lošim uslovima. Više od polovina stanovnika ovog naselja (oko 57%) živi u objektima tvrde gradnje a ostali su se izjasnili da žive u neuslovnim i nehumanim uslovima, kada je u pitanju stanje smještaja.

Grafikon 42 Tip smještaja u naselju Tulum

³⁵ UNICEF, Suzbijanje siromaštva u Crnoj Gori pomoću adekvatne socijalne i dječje zaštite zasnovane na čvrstim pokazateljima. <https://montenegro.un.org/>

Grafikon 43 Stanje smještaja u naselju Tulum

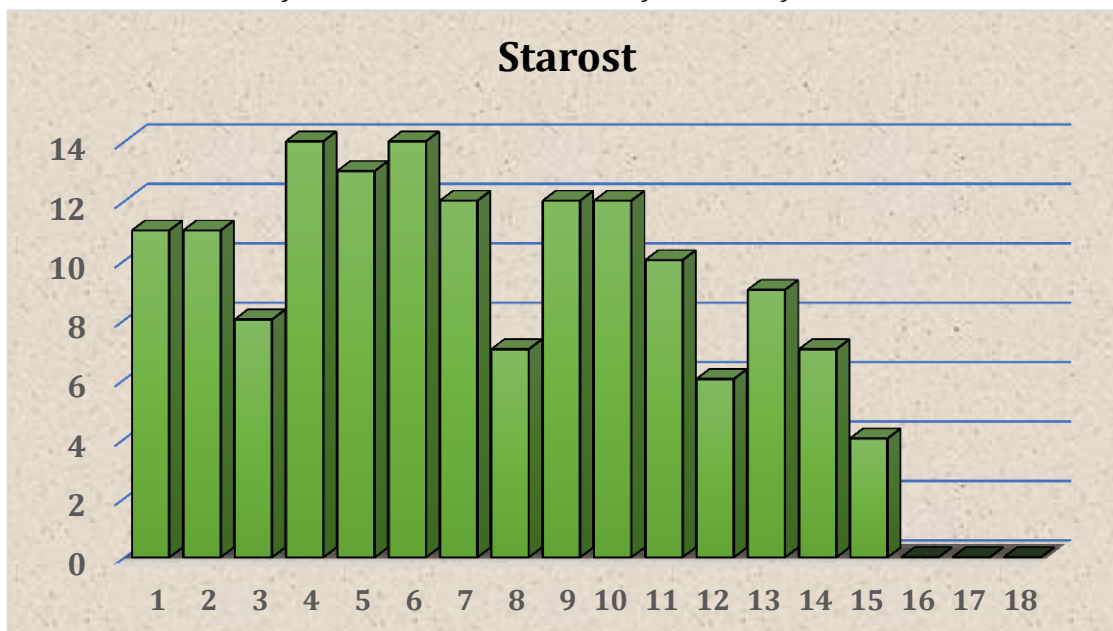

Dvije porodice su se izjasnile da nemaju pristup vodi i struji, a jedna da nema pristup vodi. Naselje ima osnovnu infrastrukturu dok je 4% porodica bez bilo kakvog grijanja.

3.1.7.2.3 Status djece

U naselju Tulum živi 154 djece RE populacije uzrasta do 15 godina. Starosna struktura navedene djece data je na grafikonu ispod.

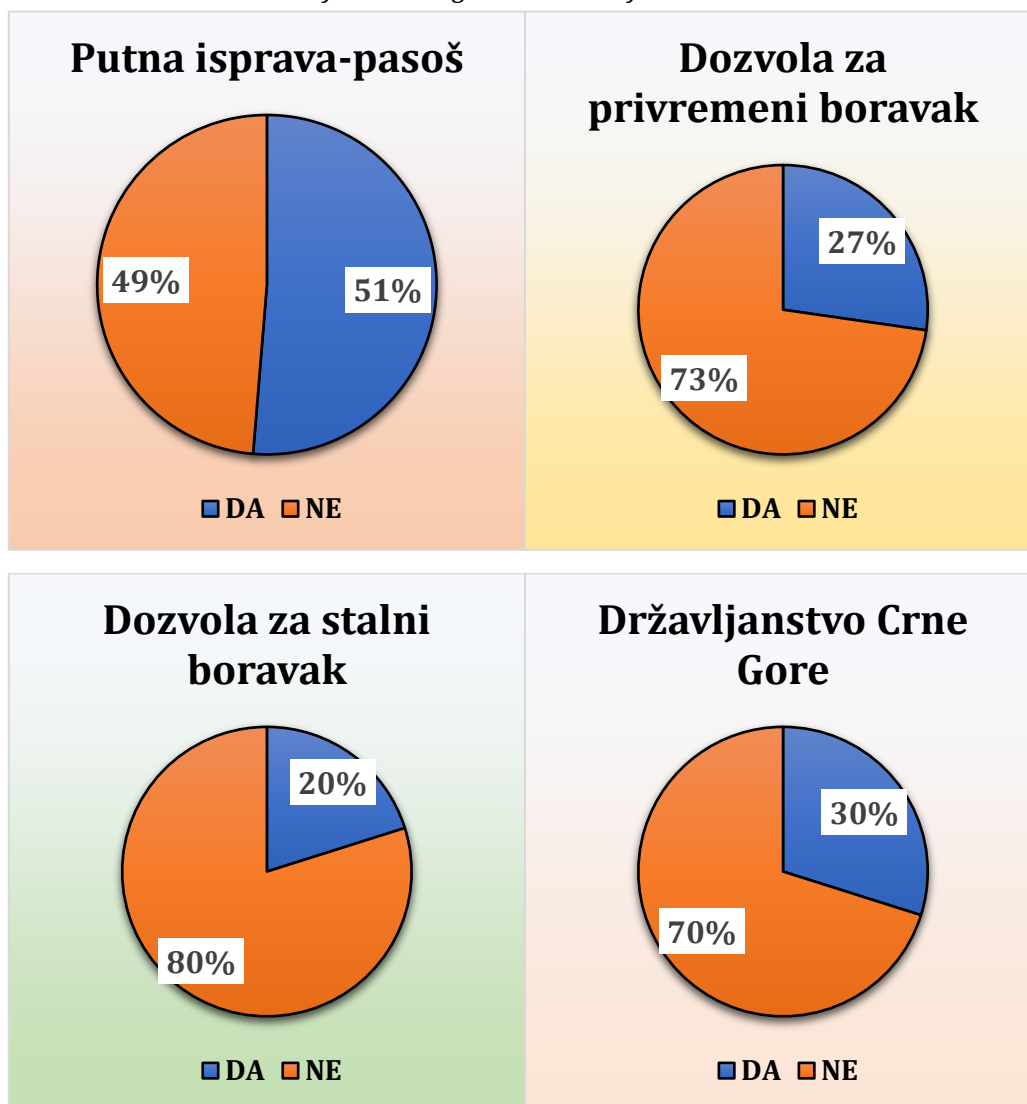
Grafikon 44 Starosna struktura djece u naselju Tulum

Ukupan broj djece u ovom naselju čini skoro 43%, od ukupnog broja ove populacije smještene na lokalitetu Tulum.

Državljanstvo Crne Gore posjeduje 30% djece. Pravni status djece je regulisan dozvolama za privremeni i stalni boravak, kao i posjedovanjem putne isprave - pasoša. Procentualni iznos slijedi na grafikonima ispod.

Grafikon 45 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 46 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 47 posjedovanje dozvole za stalni boravak i Grafikon 48 Posjedovanje državljanstva djece do 15 godina u naselju Tulum

Samo šestoro djece pohađa predškolsku ustanovu, dok 71 dijete pohađa ustanovu osnovnog obrazovanja. Na grafikonu ispod je prikazan broj razreda koje su završila djeca školskog uzrasta.

Grafikon 49 Broj razreda koja su završila djeca školskog uzrasta u naselju Talum

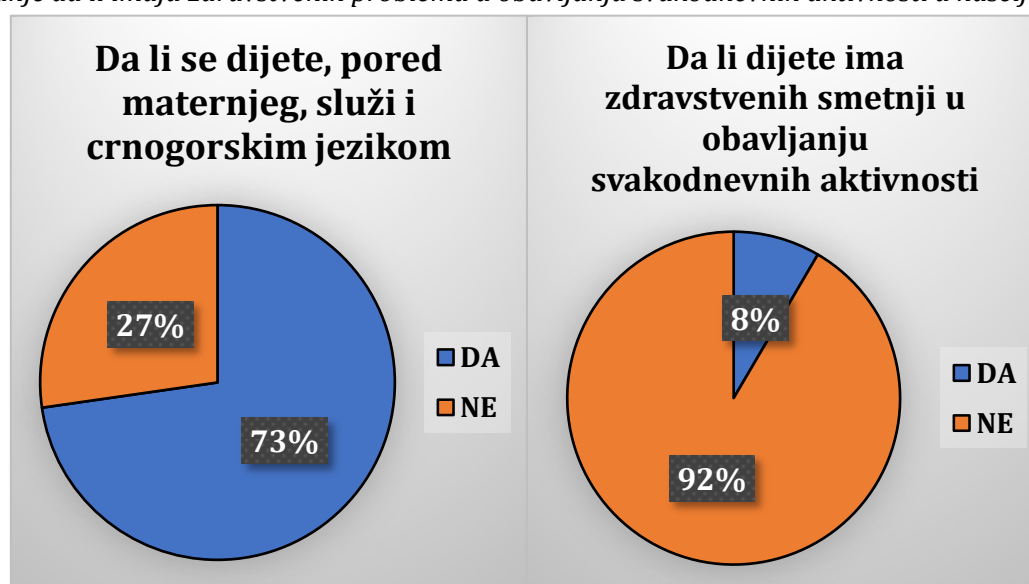

Većina djece se pored maternjeg jezika služi i crnogorskim jezikom.

Što se tiče zdravstvenog statusa djece, trinaestoro djece po izjašnjenju roditelja ima zdravstvenih problema, koja su im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje.

Navedene tvrdnje prikazane su na sljedećim dijagramima.

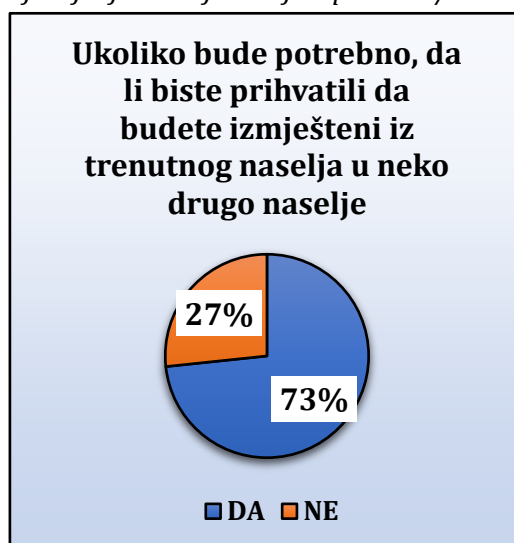
Grafikon 50 Odgovori na pitanja da li se djeca služe crnogorskim jezikom i Grafikon 51 Odgovori na pitanje da li imaju zdravstvenih problema u obavljanju svakodnevnih aktivnosti u naselju Talum

3.1.7.2.4 Pitanje „Ukoliko bude potrebno, da li biste prihvatili da budete izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje“

Tokom istraživanja ispitanicima je i postavljeno pitanje da li bi, ukoliko bude potrebno, prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje. Na takvo pitanje, 73% ispitanika izjasnio se da bi prihvatili takvu ponudu.

Grafikon 52 Izjašnjenje o izmješteniju ispitanika/ca iz naselja Talum

3.1.7.3. Naselje „Ranč“

Ranč je neformalno romsko naselje u Beranama. Porodice žive uglavnom u alternativnom smještaju, barake od dasaka i kartona, nemaju pristup vodi i struji, dok nemaju pristupa komunalnoj infrastrukturi (odlaganje i odvoz otpada). Mještani su istakli da je zemljište na kojem se nalaze objekti prodato i da je njihovo stambeno zbrinjavanje neizvjesno.

U ovom naselju istraživanjem su obuhvaćene 14 osoba romsko/egipćanske populacije, ili 3 porodice.

3.1.7.3.1 Socijalni status porodica

Socijalni status porodica prikazan je kroz ostvarivanje socijalnih prava, prihoda i stanovanja. Porodice su korisnici materijalnog obezbjeđenja porodice shodno Zakonu o socijalnoj zaštiti. Anticiganizam i diskriminatorne prakse poslodavaca, imaju presudni uticaj na njihovu nezaposlenost pa se stanovnici RE populacije u naselju Ranč u najvećem broju slučajeva, bave neformalnom ekonomijom i nesigurnim radnim zanimanjima koja su veoma slabo plaćena, a najčešće sakupljanjem sekundarnih sirovina.

Lična dokumenta

Posjeduju lična dokumenta. Porijeklom su iz Crne Gore. Svi imaju državljanstvo Crne Gore.

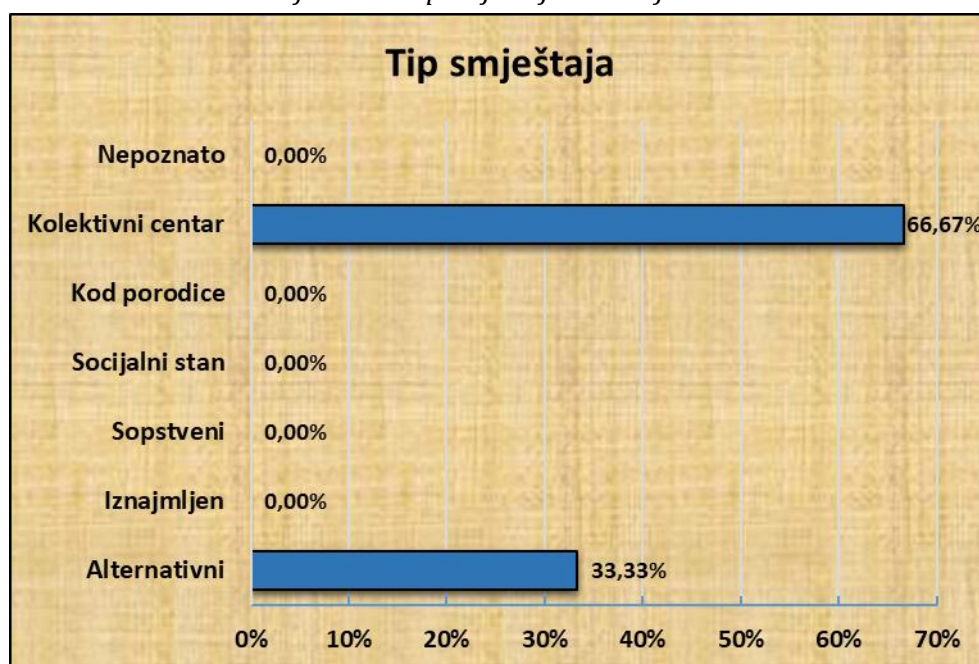
Prihodi

U naselju Ranč od 3 porodice, 2 porodice ostvaruje pravo na materijalno obezbjeđenje porodice. Jedna porodica se nije izjasnila da imaju stalna primanja na mjesečnom nivou.

3.1.7.3.2 Stanovanje

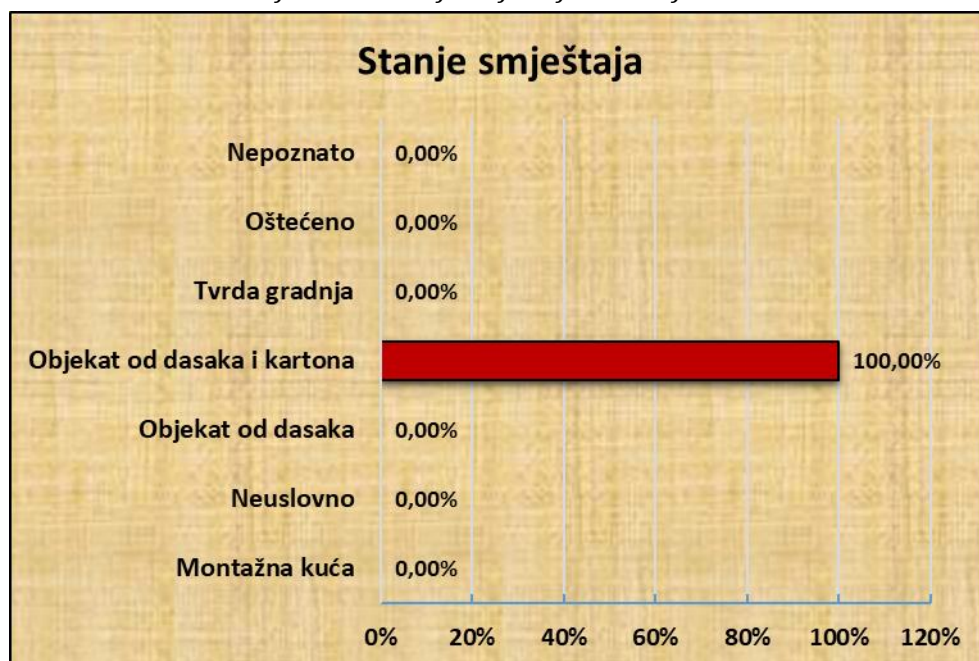
Porodice u naselju Ranč koje su obuhvaćene ovim istraživanjem ne posjeduje sopstveni smještaj, tj. 100% porodica živi u neuslovnom kolektivnom/alternativnom smještaju, objektima od dasaka i kartona.

Grafikon 53 Tip smještaja u naselju Ranč

Sve porodice Roma/Egipćana koje žive u ovom naselju, odnosno onih koje su obuhvaćene ovim istraživanjem žive u potpuno neuslovnom smještaju. U sljedećoj tabeli te porodice smo svrstali u najneuslovniju kategoriju uslova stanovanja, to jest u kategoriju objekat od dasaka i kartona.

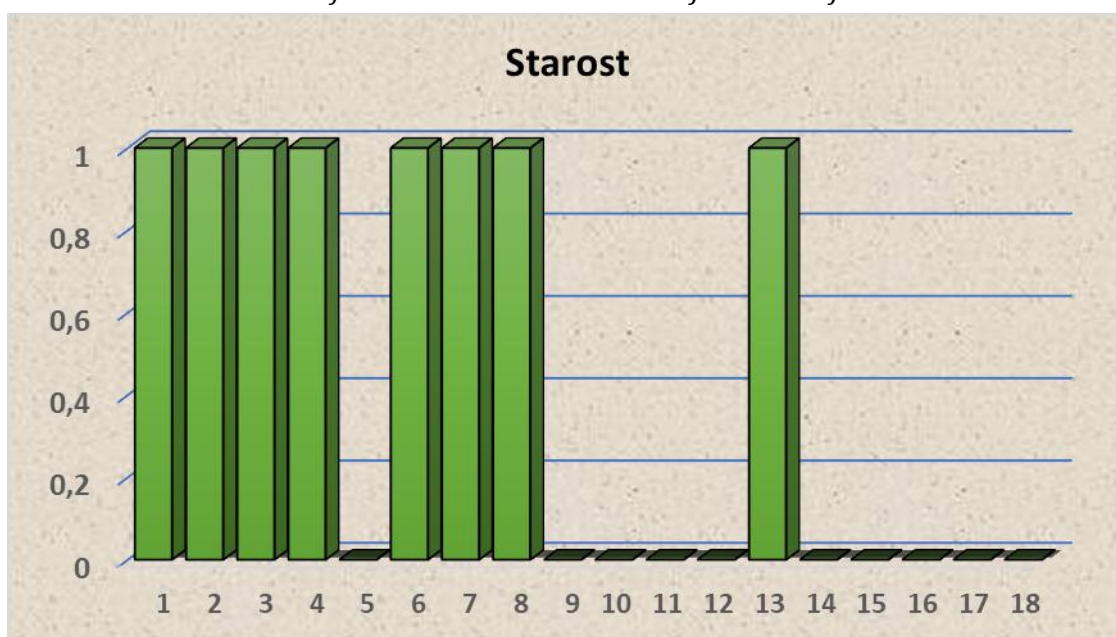
Grafikon 54 Stanje smještaja u naselju Ranč

3.1.7.3.3 Status djece

Ukupan broj djece u ovom naselju je 8, što čini preko polovine ukupne populacije smještene na lokalitetu Ranč. Starosna struktura ukupnog broja djece data je u grafikonu koji slijedi.

Grafikon 55 Starosna struktura djece u naselju Ranč

Državljanstvo Crne Gore posjeduju sva djeca.

Dvoje (2) djece pohađa predškolsku ustanovu, a dvoje (2) djece pohađa ustanovu osnovnog obrazovanja. Jedno dijete od sedam (7) godina će školske 2024/2025.godine krenuti u prvi razred. Dvoje djece je uzrasta jedna (1) i dvije (2) godine. Sve navedeno uočavamo na grafikonu 55.

Djeca se pored maternjeg jezika služi i crnogorskim jezikom i smatraju crnogorski kao maternji.

Što se tiče zdravstvenog statusa djece, nijedno dijete po izjašnjenju roditelja nema zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje.

3.1.7.4. Pitanje „Ukoliko bude potrebno, da li biste prihvatili da budete izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje“

U naselju Ranč od 3 ispitanika nosioca domaćinstva svi su se izjasnili da bi rado prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje.

3.1.7.5. Naselje „Rudeš“

Rudeš je naselje u Beranama. Romsko/ Egipćanske porodice žive u kolektivnom centru. Imaju pristup komunalnoj i saobraćajnoj infrastrukturi. Žive kao višegeneracijske porodice. U ovom naselju je locirano 19 porodica.

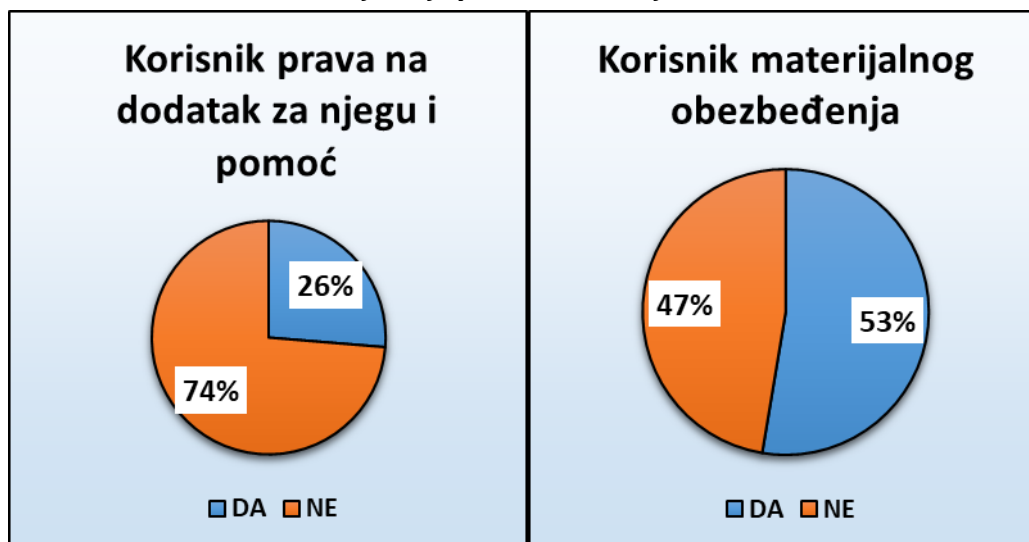
Istraživanjem su anketirane 19 porodica ili 88 osoba.

3.1.7.5.1 Socijalni status porodica

Socijalni status porodica prikazan je kroz ostvarivanje socijalnih prava, prihoda i stanovanja.

U naselju Rudeš od 19 porodica 10 porodica ostvaruje pravo na materijalno obezbjeđenje porodice, dok korisnika prava na tuđu njegu i pomoć ima 5.

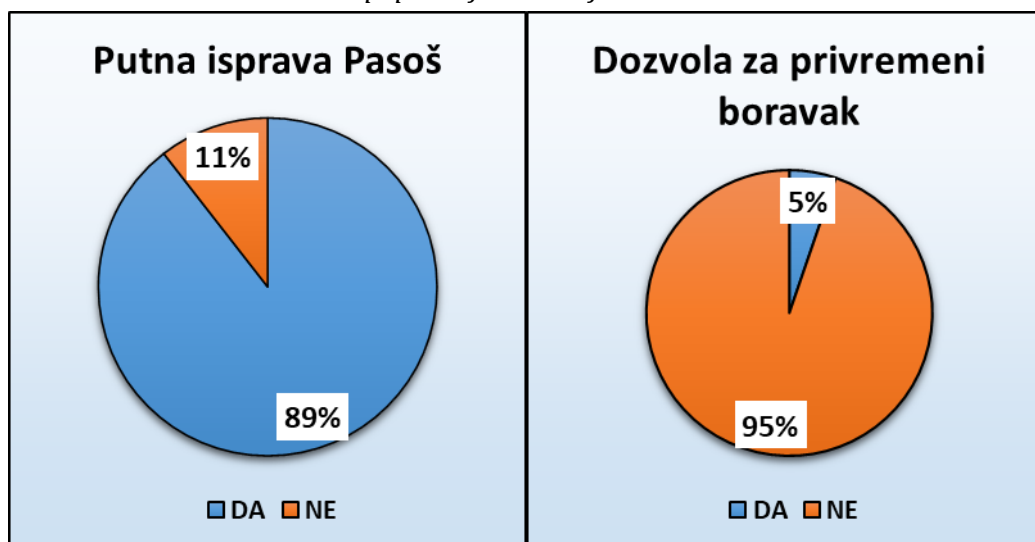
Grafikon 56 Korisnici prava na tuđu njegu i pomoć i Grafikon 57 Korisnici prava na materijalno obezbjeđenje porodice u naselju Rudeš

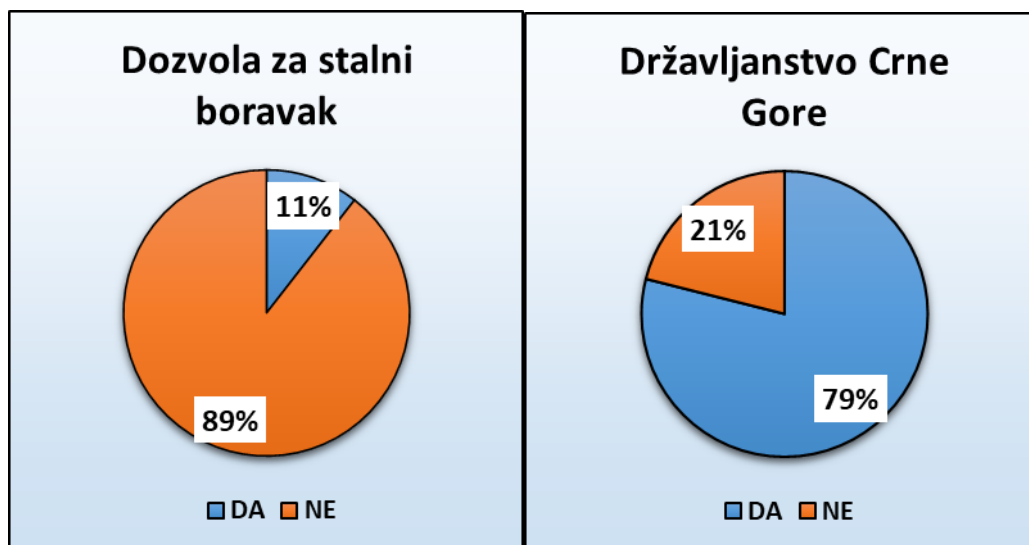

3.1.7.5.2 Lična dokumenta

Svi nosioci porodice iz ovog romskog naselja posjeduju lična dokumenta. Kada su u pitanju putne isprave i dozvole za boravak, kao i državljanstvo, odnos je dat na grafikonima kako slijedi:

Grafikon 58 Posjedovanje putne isprave- pasoš, Grafikon 59 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 60 Posjedovanje dozvole za stalni boravak, Grafikon 61 Posjedovanje državljanstva Crne Gore RE populacije u naselju Rudeš

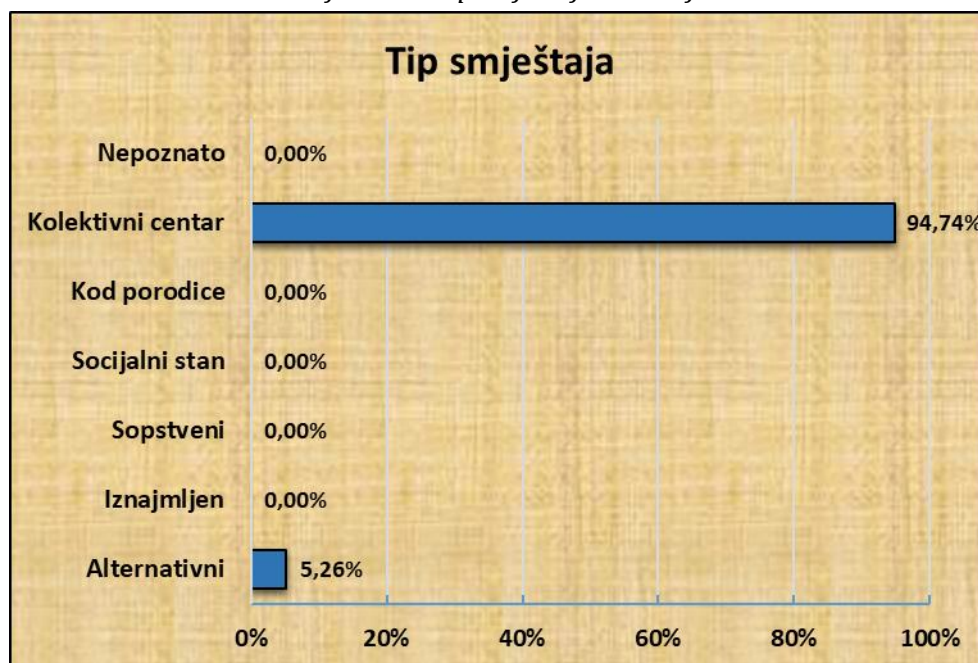
3.1.7.5.3 Prihodi

U naselju Rudeš prihodi na mjesečnom nivou po izjavama ispitanika kreću se od 80 do 445 eura. Većina se oslanja na socijalna davanja i sakupljanje i prodaju sekundarnih sirovina.

3.1.7.5.4 Stanovanje

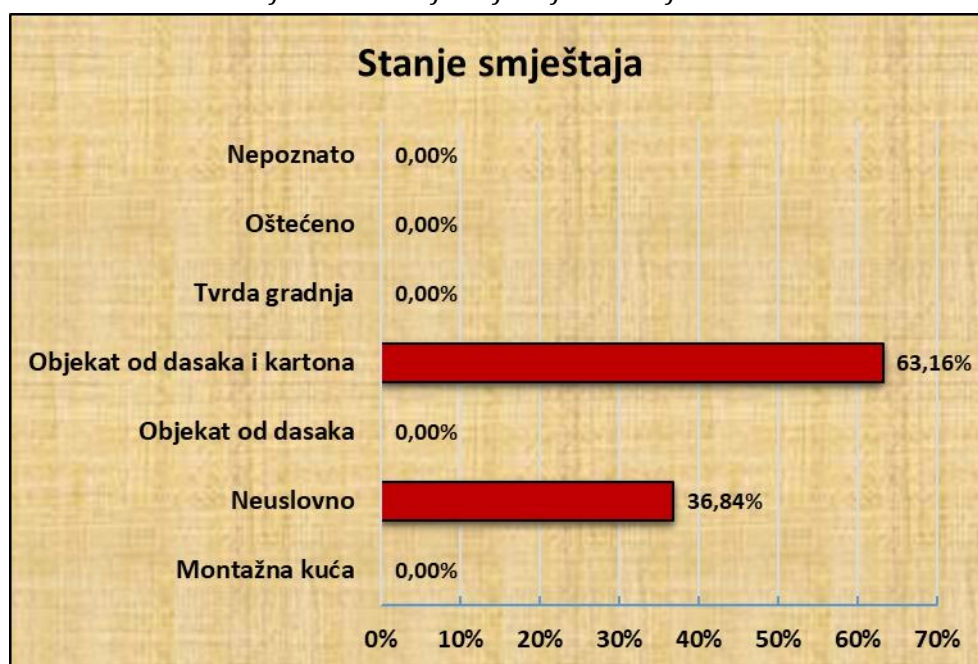
Porodice u naselju Rudeš koje su obuhvaćene ovim istraživanjem ne posjeduju sopstveni smještaj, žive u kolektivnom centru.

Grafikon 62 Tip smještaja u naselju Rudeš

Porodice koje žive u ovom naselju, odnosno onih koje su obuhvaćene ovim istraživanjem žive u smještaju u nehumanim uslovima stanovanja, to jest spadaju u kategoriju objekat od dasaka i kartona ili i neuslovan.

Grafikon 63 Stanje smještaja u naselju Rudeš

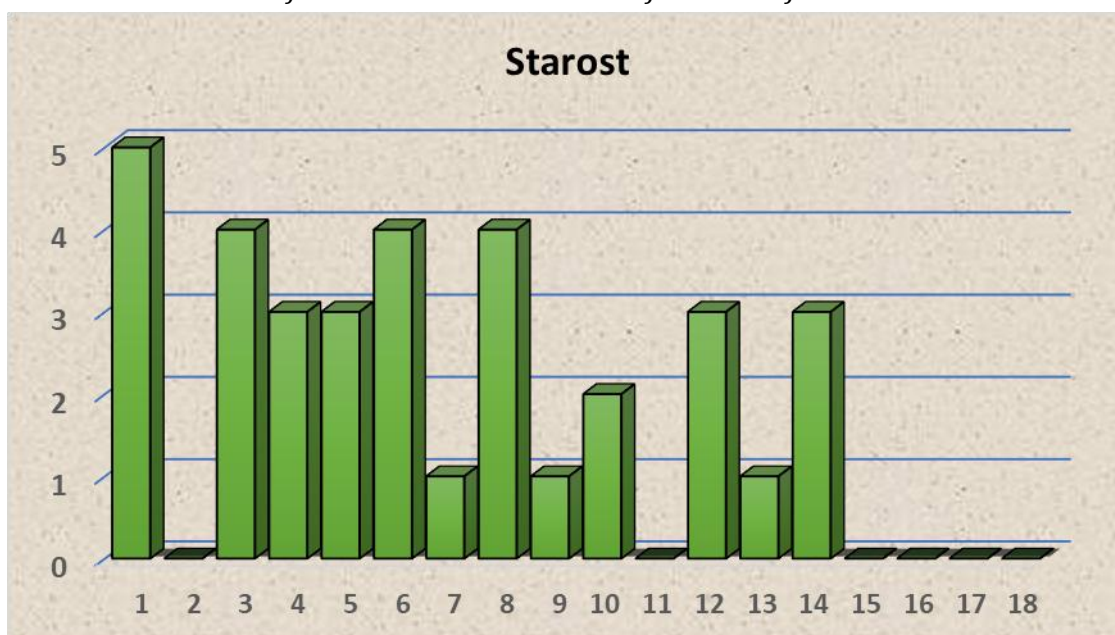

U naselju Rudeš imaju pristup vodi i struji. Imaju javnu rasvjetu. Svi se griju na drva.

3.1.7.5.5 Status djece

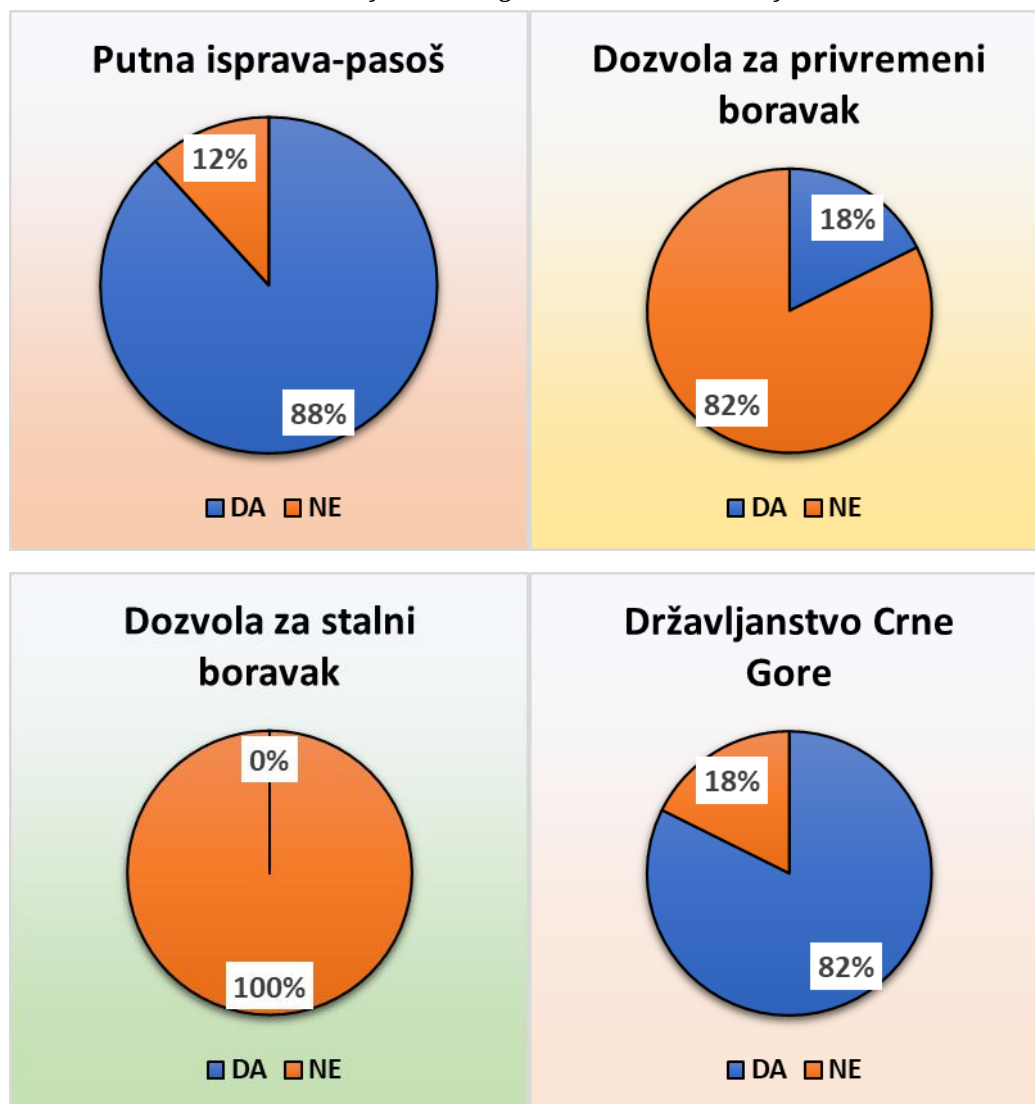
Ukupan broj djece u ovom naselju je 34, što čini oko 40%, od ukupnog broja ove populacije smještene na lokalitetu Rudeš. Starosna struktura ukupnog broja djece data je u grafikonu koji slijedi.

Grafikon 64 Starosna struktura djece u naselju Rudeš

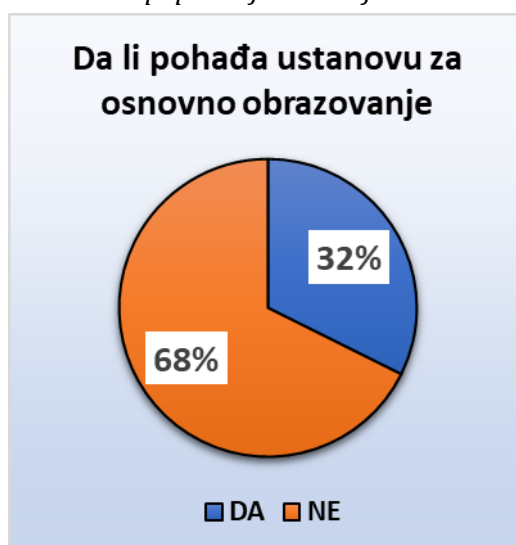
Državljanstvo Crne Gore posjeduje 82% djece ili 15 (petnaestoro) djece. Pravni status za djecu prikazaćemo na grafikonima kako slijedi:

Grafikon 65 Posjedovanje putne isprave- pasoša, Grafikon 66 Posjedovanje dozvole za privremeni boravak, Grafikon 67 Posjedovanje dozvole za stalni boravak, Grafikon 68 Posjedovanje državljanstva Crne Gore kod djece do 15 godina starosti u naselju Rudeš

Predškolsku ustanovu ne pohađaju djeca u ovom beranskom naselju, a jedanaestoro (11) djece pohađa ustanovu osnovnog obrazovanja.

Grafikon 69 Odgovor na pitanje o pohađanju ustanove za osnovno obrazovanje za djecu RE populacije u naselju Rudeš

Djeca se pored maternjeg jezika govore i crnogorski.

Što se tiče zdravstvenog statusa djece, nijedno dijete po izjašnjenju roditelja nema zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje.

3.1.7.6. Pitanje „Ukoliko bude potrebno, da li biste prihvatili da budete izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje“

U naselju Rudeš svi ispitanici su se izjasnili da bi rado prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje.

3.2. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI PETNJICA

Opština Petnjica je formirana je 19. juna 2013. godine, a njeno područje je ranije bilo dio Opštine Berane.

Ilustracija 3 Opština Petnjica (Izvor <https://www.bihor-petnica.com/foto-prica-iz-petnjice-i-lagatora/>)

U Opštini Petnjica, evidentirano je istraživanjem tri (3) porodice sa ukupno 14 članova RE populacije. Svi su se izjasnili da žive kao podstanari, žive u iznajmljenim objektima tvrde gradnje. Takođe su se izjasnili da ne ostvaruju prava koja proizilaze iz zakona o socijalnoj zaštiti. Opština Petnjica im plaća komunalije. Namještaj im je u lošem stanju. Svi bi se rado iselili, ukoliko bi imali mogućnost da ostvare pravo na socijalno stanovanje.

Petoro djece uzrasta od jedne (1) do osam (8) godina RE populacije živi u ovim porodicama. Jedno (1) dijete pohađa prvi razred osnovne škole. Ostala djeca ne pohađaju ustanove predškolskog obrazovanja. Dobrog su zdravstvenog stanja i nemaju zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje.

3.3. ANALIZA POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U OPŠTINI ROŽAJE

Rožajsko područje geografski se prostire između 42° 45' i 42° I 59' sjeverne širine i 17°41' i 18°0' istočne geografske dužine. Nalazi se u sjevernom dijelu Crne Gore odnosno na tromedi Srbije, Crne Gore i Kosova. Opština Rožaje se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Crne Gore. Natkriljuju je crnogorske Prokletije, a u neposrednom susjedstvu su joj jugozapadna Srbija i Kosovo pa ovaj kraj predstavlja tromedu. Rožajsko područje ima razvijen reljef i visoku prosječnu nadmorsku visinu i kao takvo može se svrstati u visokoplaninske oblasti sa određenim specifičnostima a zahvata površinu od 432 km². Sam grad nalazi se na 1006 m nadmorske visine. Okružuju ga sa jugoistočne strane, prema Kosovu visoke planine Štedim (2272), Rusolija (2381), Žljebeć (2352), Sijenova (1954), Beleg (2043) i Pogled (2154). Jugozapadna granica, koja odvaja rožajsko područje od Rugove, ide vrhom Hajle, čiji najviši vrh je visok 2403 metra, i Dermanbola (2119).³⁶

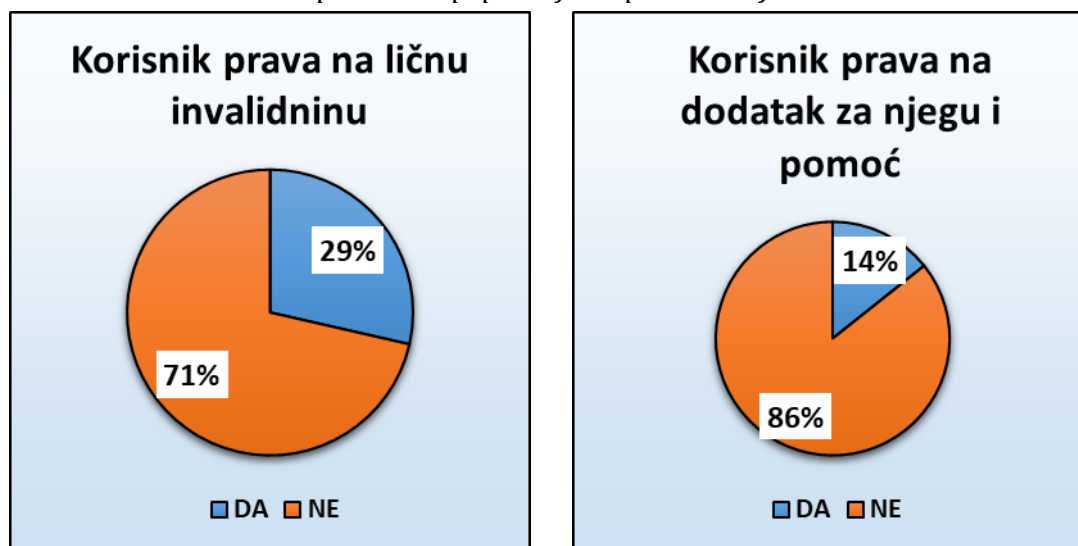
Ilustracija 4 Rožaje (Izvor: www.rozaje.me)

U Opštini Rožaje, evidentirano je istraživanjem sedam (7) porodica sa ukupno 31-im (trideset jednim) članom RE populacije. Svi nosioci/teljke porodica imaju dozvolu za privremeni boravak, nemaju državljanstvo Crne Gore. Zemlja porijekla im je Kosovo. Svi u Crnoj Gori i

³⁶ <https://www.rozaje.me/>

Rožajama žive duže od deset (10) godina. Ostvaruju prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti, kao korisnici prava na ličnu invalidninu i to dva (2) nosioca porodice i 1 (jedan) nosilac porodice. Socijalna primanja su im jedini sigurni prihodi na mjesečnom nivou. Niko od ispitanika nije prijavio da je zaposlen. Nemaју sopstveni smještaj. Žive u iznajmljenom smještaju i sa porodicom, u objektima tvrde radnje i neuslovno.

Grafikon 70 Korisnici prava na ličnu invalidninu, Grafikon 71 Korisnici prava na dodatak za njegu i pomoć RE populacije u Opštini Rožaje

Od ukupnog broja stanovnika RE populacije u Rožajama trinaestoro (13) je djece uzrasta do 15 godina starosti. Samo jedno dijete ide u osnovnu školu i to u četvrti (4) razred. Ustanove predškolskog obrazovanja ne pohađa nijedno dijete. Sva djeca se pored maternjeg služi i crnogorskim jezikom. Dobrog su zdravstvenog stanja i nemaju zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje. Četvoro (4) djece ima dozvolu za privremeni boravak. Ostala djeca nemaju regulisan pravni status.

4. PREPORUKE NA OSNOVU KLJUČNIH NALAZA

Ključne preporuke za unaprijeđenje položaja nacionalnih manjina u Opštinama Berane, Petnjica i Rožaje, prvenstveno se odnose na potrebu unapređenja procesa praćenja i procjene realizacije Akcionog plana za unapređenje položaja nacionalnih manjina i praćenje realizacije Akcionog plana, na osnovu sprovođenju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025. Takođe se ističe neophodnost uspostavljanja sistema za praćenje i izvještavanje, kao i jačanje i obezbjeđivanje adekvatnih institucionalnih kapaciteta za primjenu zakona i realizaciju strateških ciljeva. U skladu sa tim, neophodno je ubrzati rad na izradi i usvajanju novog Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana.

Neophodno je unaprijediti mehanizme saradnje sa organizacijama civilnog društva i savjetima nacionalnih manjina. Potrebno je dalje unapređenje aktivnosti koje su usmjerene ka podizanju svijesti javnosti o pravima nacionalnih manjina i poštovanju kulturne i jezičke različitosti, kroz podršku proizvodnji medijskih sadržaja. U narednom periodu je neophodno dalju pažnju posvetiti unapređenju položaja nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja, upotrebi manjinskih jezika, pristupu medijima i vjerskim službama na manjinskim jezicima i adekvatnoj zastupljenosti u javnoj upravi. Primjena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina usvojena od strane Komiteta ministara 2021. godine, sadrži preporuke i Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u kome se navode relevantni prijedlozi za poboljšanje položaja pripadnika nacionalnih manjina. Položaj pripadnika romske i egipćanske zajednice je sastavni dio i privremenih mjerila za Poglavlje 23.

Lokalne samouprave najbolje mogu prepoznati potrebe svojih građana i u okvirima svojih ovlašćenja i mogućnosti aktivirati određene mehanizme kojima se te potrebe mogu zadovoljiti na najbolji način. Potrebno je obezbijediti jednak pristup kvalitetnom i održivom zaposlenju, kao i uklanjanje svih barijera prilikom korišćenja usluga zdravstvenog i socijalnog sistema. Pored toga, poseban akcenat je stavljen na jednakom tretmanu i omogućavanju pristupa adekvatnom i desegregiranom stanovanju. Primarni cilj koji je potrebno ostvariti u ovom segmentu oblasti stanovanja, jeste smanjenje evidentiranog jaza između većinske populacije i romske i egipćanske zajednice kroz rješavanje stambenih pitanja Roma i Egipćana. Ovaj cilj se postiže na način da treba gdje god je moguće, legalizovati sva neformalna naselja u kojima žive Romi i Egipćani; ili obezbijediti stalno, pristojno, pristupačno i desegregirano stanovanje za Rome i Egipćane koji trenutno žive u neformalnim naseljima koja se ne mogu legalizovati iz opravdanih razloga.

Jedan od značajnih problema svake lokalne zajednice jeste rješavanje stambenih pitanja kako jednočlanim tako i višočlanim domaćinstvima koja iz socijalnih, ekonomskih ili drugih razloga ne mogu da riješe ovu potrebu, zbog čega im je neophodna podrška od strane države i lokalne zajednice i međunarodnih partnera i organizacija.

Na osnovu Zakona o socijalnom stanovanju ("Službeni list CG", broj 35/13), je propisano da se bliži kriterijumi za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje, način i bliži kriterijumi za korišćenje sredstava za socijalno stanovanje i bliži postupak dodjele stambenih objekata u zakup utvrđuju propisom Vlade, odnosno jedinice lokalne samouprave, neophodno je donijeti

odluku o socijalnom stanovanju, kroz transparentan proces uključujući ovu populaciju u proces donošenja odluka.

5. REZIME

Istraživanje u Opštinama Berane, Petnjica i Rožaje je sprovedenom tokom mjeseca juna, ciljna grupa su bili Romi i Egipćani i njihove porodice, koji su locirani u naseljima.

U Opštini Berane istraživanje je sprovedeno u naseljima: Ranč, Riversajd, Rudeš i Talum. Anketirano je **134 porodice ili 736 pripadnika/ca RE populacije**.

U Opštini Petnjica anketirane su **3 porodice** sa ukupno **14 članova/ca** RE populacije.

U Opštini Rožaje anketirano je **7 porodica** sa ukupno **31 članom/com** RE populacije.

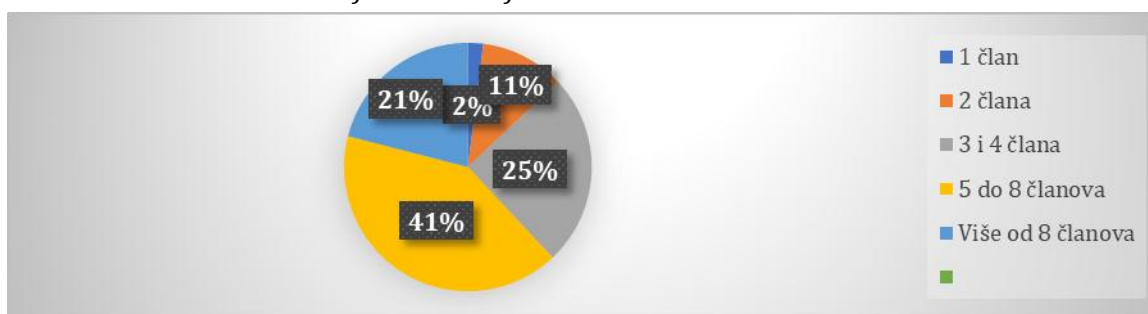
Dakle, ovo istraživanje za sve tri opštine obuhvata **144 porodica ili 781 pripadnika/ca RE populacije**.

U **Opštini Berane** istraživanje je sprovedeno u naseljima: **Ranč, Riversajd, Rudeš i Talum**. Anketirano je:

- Ranč 3 porodice sa 14 članova/ca;
- Riversajd 52 porodice, koje broje 275 članova/ca;
- Rudeš 19 porodica sa ukupno 88 članova/ca i
- Talum 60 porodica ili 359 pripadnika/ca RE populacije.

Na narednom grafikonu prikazaćemo strukturu anketiranih porodica u Beranama.

Grafikon 72 Broj članova domaćinstva u Beranama

Na prethodnom grafikonu možemo primijetiti da najviše domaćinstava koja žive u Beranama, broje od 5 do 8 članova.

Od ispitanika, 4% se izjasnio da je korisnik prava na ličnu invalidninu. Korisnika prava na tuđu njegu i pomoć je 11% od ukupnog broja ispitanika, dok je korisnika na materijalno obezbjeđenje porodice znatno više i čini 47%.

Prijavljenih ispitanika na Zavodu za zapošljavanje je 63% od ukupnog broja radno sposobnih ispitanika.

Oko 15% porodica RE populacije u Opštini Berane koje su obuhvaćene ovim istraživanjem posjeduje sopstveni smještaj, dok 54% porodica živi u neuslovnom kolektivnom smještaju. Ostale porodice nemaju sopstveni smještaj.

Ispitanici su odgovorili da su većinom nastanjena u Opštini Berane više od 10 godina, nije zanemarljiv i procenat od 22% onih porodica koje žive duže od 35 godina i smatraju se domicilnim porodicama, dok je zanemarljiv procenat od 1% onih porodica koje žive manje od 10 godina u Opštini Berane.

U Beranama Romska naselja imaju mrežu javne rasvjete, sa samo 4% porodica koje nemaju pristup ni vodi ni struji, 13% imaju pristup struji ali ne i vodi i 2% imaju pristup vodi ali ne i struji. 98% porodica se grije na drva.

Tokom istraživanja ispitanicima je i postavljeno pitanje da li bi, ukoliko bude potrebno, prihvatili da budu izmješteni iz trenutnog naselja u neko drugo naselje. Na takvo pitanje, 88% ispitanika izjasnio se da bi prihvatili takvu ponudu, dok bi 12% ispitanika istu odbilo.

Ovim istraživanjem posebnim Upitnikom evidentirali smo djecu do 15 godina starosti i njihov status po pitanju školskog i predškolskog obrazovanja.

U Opštini Berane od ukupnog broja djece 59% je djece od 6 do 15 godina, odnosno djece za koje je osnovno obrazovanje, obavezno, dok je djece predškolskog uzrasta (1-6 godina) zastupljeno procentualno 39%. Dakle, od 172 anketirane djece školskog uzrasta (od 6 do 15 godina) od čega 92 dječaka i 78 djevojčica osnovno obrazovanje pohađa 73%, dok 27% djece ne pohađa ustanove osnovnog obrazovanja. Djece predškolskog uzrasta obuhvaćene ovim istraživanjem ima 114, od čega 9% pohađa ustanove predškolskog vaspitanja.

Kako djeca do 6 godina ne pohađaju osnovno obrazovanje, uočeno je da nijesu pohađali predškolske ustanove, tj. u veoma malom procentu.

Većina djece govori crnogorski jezik, a za maternji smatraju albanski jezik. Kako su djeca rođena u Crnoj Gori, njihovi roditelji smatraju da treba da znaju crnogorski jezik služe se sa njim u svakodnevnom životu.

Od ukupnog broja ispitanika 4% djece romske i egipćanske populacije ima zdravstvene probleme, a roditelji smatraju da zbog vrste bolesti, ne pohađaju obrazovne ustanove. Treba istaći da se roditelji nijesu žalili na zdravstvene usluge.

U **Opštini Petnjica**, evidentirano je istraživanjem tri (3) porodice sa ukupno 14 članova RE populacije. Svi su se izjasnili da žive kao podstanari, žive u iznajmljenim objektima tvrde gradnje. Takođe su se izjasnili da ne ostvaruju prava koja proizilaze iz zakona o socijalnoj zaštiti. Opština Petnjica im plaća komunalije. Namještaj im je u lošem stanju. Svi bi se rado iselili, ukoliko bi imali mogućnost da ostvare pravo na socijalno stanovanje.

Petoro djece uzrasta od jedne (1) do osam (8) godina RE populacije živi u ovim porodicama. Jedno (1) dijete pohađa prvi razred osnovne škole. Ostala djeca ne pohađaju ustanove predškolskog obrazovanja. Dobrog su zdravstvenog stanja i nemaju zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje.

U **Opštini Rožaje**, evidentirano je istraživanjem sedam (7) porodica sa ukupno 31-im (trideset-jednim) članom RE populacije. Svi nosioci/teljke porodica imaju dozvolu za privremeni boravak, nemaju državljanstvo Crne Gore. Zemlja porijekla im je Kosovo. Svi u Crnoj Gori i Rožajama žive duže od deset (10) godina. Ostvaruju prava iz Zakona o socijalnoj

zaštiti, kao korisnici prava na ličnu invalidninu i to dva (2) nosioca porodice i 1 (jedan) nosilac porodice. Socijalna primanja su im jedini sigurni prihodi na mjesečnom nivou. Niko od ispitanika nije prijavio da je zaposlen. Nemaju sopstveni smještaj. Žive u iznajmljenom smještaju i sa porodicom, u objektima tvrde radnje i neuslovno.

Od ukupnog broja stanovnika RE populacije u Rožajama trinaestoro (13) je djece uzrasta do 15 godina starosti. Samo jedno dijete ide u osnovnu školu i to u četvrti (4) razred. Ustanove predškolskog obrazovanja ne pohađa nijedno dijete. Sva djeca se pored maternjeg služi i crnogorskim jezikom. Dobrog su zdravstvenog stanja i nemaju zdravstvenih problema, koja bi im bila smetnja za školovanje ili funkcionisanje. Četvoro (4) djece ima dozvolu za privremeni boravak. Ostala djeca nemaju regulisan pravni status.

6. ZAKLJUČAK

Na osnovu navedenog proizilazi zaključak da treba:

- Sprovesti politiku unaprjeđenja statusa RE populacije u Opštinama Berane, Petnjica i Rožaje
- Prioritetno regulisati status stanovanja mještana naselja *Riversajd*, *Ranč* i *Rudeš*
- Regulisati status stanovanja mještana naselja: Talum
- Unaprijediti status stanovanja mještana u Opštinama Petnjica i Rožaje
- Razvijati programe podrške romskoj djeci u obrazovnom sistemu kako bi se smanjila stopa napuštanja škole.
- Sprovoditi kampanje informisanja o važnosti posjedovanja ključnih dokumenata radi ostvarivanja građanskih prava i pristupa društvenim uslugama
- Nastaviti s mjerama koje podstiču inkluziju Roma/kinja na tržištu rada, s fokusom na podršci ženskom dijelu zajednice
- Pružiti dodatnu obuku i programe za unapređenje vještina koje povećavaju zapošljivost Roma/kinja i u procesu donošenja odluka
- Nastaviti s efikasnim mjerama socijalne zaštite, posebno za podršku djeci s posebnim potrebama
- Održavati i poboljšavati programe koji promovišu dobro zdravlje među romskom populacijom
- Sprovoditi kampanje informisanja o dostupnim zdravstvenim uslugama i kako do njih doći
- Nastaviti i unapređivati programe medijske promocije romske kulture
- Implementirati mjere koje promovišu rodnu ravnopravnost među Romima/kinjama, posebno u oblasti obrazovanja i zapošljavanja
- Sprovoditi edukativne kampanje o važnosti rodne ravnopravnosti unutar romske zajednice

7. IZVORI

DeFacto Consultancy i Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, "Socio-ekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori", 2020,

https://mmp.gov.me/organizacija/OUZ_RAE/234675/NOVO-ISTRAZIVANJE-O-SOCIJALNOJ-INTEGRACIJI-ROMA-I-EGIPCANA.html

Direktiva Evropske komisije o rasnoj jednakosti, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>

Ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan, UN Ciljevi održivog razvoja, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

EU akcioni plan za borbu protiv antirasizma 2020-2025, https://ec.europa.eu/info/files/union-equality-eu-action-plan-against-racism-2020-2025_e

EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_18138

Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori u 2020, Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM. Istraživanje je sprovedeno anketnom metodom na uzorku od 1035 ispitanika i rezultati su jasno ukazali da Romi i Egipćani predstavljaju etničku grupu koja se suočava sa najvišim stepenom diskriminacije u različitim društvenim oblastima.

Okvirna odluka Savjeta 2008/913/JHA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>

Opšti zakon o onrazovanju i vaspitanju, "Sl. list CG", br. 047/17 od 19.07.2017. 36 Zakon o zdravstvenoj zaštiti, "Sl. list CG", br. 044/18 od 06.07.2018

Porodični zakon, "Sl. list CG", br. 53/2016

Preporuka Savjeta EU u pogledu jednakosti, inkluzije i uključenosti Roma, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6070-2021-INIT/en/pdf>

Savjet Evrope, Procjene romske populacije.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025, Vlada Crne Gore

Uprava za statistiku- MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2011. godini,

Ustav Crne Gore, "Sl. list CG", br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI

Zakon o crnogorskom državljanstvu, "Sl. list CG", br. 020/14 od 25.04.2014, 054/16 od 15.08.2016 32 Zakon o strancima, "Sl. list CG", br. 012/18 od 23.02.2018, 003/19 od 15.01.2019

Zakon o manjinskim pravima i slobodama, "Sl. list CG", br. 020/11 od 15.04.2011, 020/15 od 24.04.2015

Zakon o matičnim registrima, "Sl. list CG", , br. 047/08 od 07.08.2008, 041/10 od 23.07.2010, 040/11 od 08.08.2011, 055/16 od 17.08.2016

Zakon o radu, "Sl. list CG", br. 004/18 od 26.01.2018

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, "Sl. list CG", br. 050/17 od 31.07.2017

Zakon o socijalnom stanovanju, "Sl. list CG", br. 35/13 od 23.07.2013.

Zakon o zabrani diskriminacije, "Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 i 42/2017

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, "Službeni list Crne Gore", br. 079/08 od 23.12.2008, 070/09 od 21.10.2009, 044/12 od 09.08.2012.